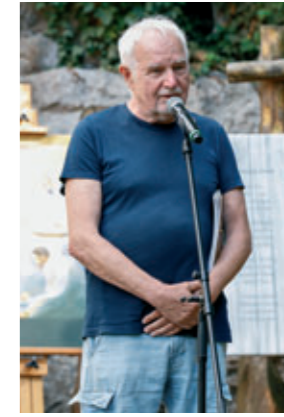

19.
ROČNÍK

ORA ET ARS - SKALKKA 2026

Slávnostná vernisáž
18. ročníka
ORA ET ARS – SKALKKA 2025
v areáli kláštora na Veľkej Skalke
19. júla 2025
...

Preambula sympózia

ORA ET LABORA

Most, ktorý preklenul hranice storočí • V. a VI. storočie: z chaosu zániku k poriadku a Svetlu • Architekt v Monte Cassino kreslil pre Európu • Svätý Benedikt • Potom benediktíni • V XI. storočí: Na Skalke pri Trenčíne pustovník Beňadiik s učiteľom Svoradom-Andrejom • V XIII. storočí benediktínske opátstvo • Misia obnovujúca dobro Evanjelia i dobroslovenskej kultúry • Kultúry národa, ktorý už vtedy prispieval svojou hrivnou ku kultúrnemu bohatstvu Európy • Svetadielu, ktorý je dnes opäť v pohybe • V Európskom dome sa byty národov už takmer zjednotili • I nanosili do nich nábytok • Napriek tomu autentický európsky duch akoby zostal za dverami • Bohaté spektrum umenia dáva príležitosť pootvoriť dvere • Ponúkame preto myšlienku výtvarno-literárneho sympózia k pocte a k podpore odkazu Skalky.
ORA ET ARS

Vážení účastníci sympózia, milí návštevníci Skalky a Trenčína.

Pociťujem nesmiernu vďaku za to, že som počas svojho šestnásťročného pôsobenia ako primátor mesta Trenčín mal možnosť zblízka vnímať impozantný sympoziálny príbeh odohrávajúci sa v našom meste a regióne.

Sympóziu ORA ET ARS – SKALKKA má pre nás veľký kultúrny, duchovný aj propagačný význam – pomáha zachovávať a šíriť kultúrne, historické a duchovné hodnoty Skalky a zároveň ju zviditeľňuje doma aj v zahraničí.

O tomto výnimočnom mieste, ktoré patrí k najvýznamnejším duchovným a historickým lokalitám Slovenska, sa prostredníctvom tvorby umelcov navštevujúcich sympóziom dozvedá celá Európa. Skalka je totiž nielen miestom modlitby, ticha, zamyslenia, ale aj miestom stretnutí srdečných talentovaných ľudí, ktorí každoročne na sympóziom prichádzajú.

Rád by som sa im poďakoval za energiu, na ktorú premieňajú svoje zážitky na Skalke. Energiju, ktorá u nás po sympóziu vždy zostáva. Cítiť ju môžete aj pri listovaní aktuálnym katalógom vydaným k 19. ročníku Medzinárodného výtvarno-literárneho sympózia ORA ET ARS – SKALKKA 2026, ktorý práve držíte v rukách.

Nech už prichádzate na Skalku ako pocestný, turista či pútnik, verím, že tak ako mňa, aj vás obdarí pokojom a možnosťou objaviť hlbší rozmer cesty, po ktorej kráčať. Som vďačný za tú možnosť.

Ďakujem iniciátorom sympózia a všetkým, ktorí sa k jeho organizovaniu každoročne aktívne pripájajú. Jeho európsky rozmer patrí k titulu, ktorý mesto Trenčín aktuálne nesie – k Európskemu hlavnému mestu kultúry 2026.

S úctou

Mgr. Richard Rybníček
primátor mesta Trenčín

19. ROČNÍK

Medzinárodného
výtvarno-literárneho sympózia
ORA ET ARS – SKALKKA 2026
8. – 13. jún 2026

Areál Malej a Veľkej Skalky
pri Trenčíne

...

ÚČASTNÍCI

Výtvarná sekcia

ČESKÁ REPUBLIKA

- **ROMAN HUDZIEC**
Korycany
- **ANTONÍN MACH**
Sušice

POLSKO

- **MAŁGORZATA MIZIA**
Krakow
- **EUGENIUSZ MOLSKI**
Nowy Wiśnicz

SLOVENSKO

- **JANA ČEPA**
Vysoké Tatry
- **JÁN GÁLL**
Košice
- **ANDREA HELLOVÁ**
Žilina
- **PAVEL CHOMA**
Žilina
- **MARTIN KELLENBERGER**
Bratislava
- **JOZEF VYDRNÁK**
Dubnica nad Váhom

Literárna sekcia

- **RUDOLF DOBIÁŠ**
Trenčianska Teplá-Dobrá
- **RUDOLF JUROLEK**
Trnava
- **JURAJ KUNIAK**
Kordíky
- **MARIÁN MILČÁK**
Levoča
- **ERIK ONDREJIČKA**
Bratislava

ORGANIZÁTORI

Hlavný organizátor: **MESTO TRENČÍN**
Spoluorganizátori:
TRENČIANSKY SAMOSPRÁVNY KRAJ
TRENČIANSKE OSVETOVÉ STREDISKO V TRENČÍNE
FARSKÝ ÚRAD SKALKKA NAD VÁHOM
T-VIA O. Z.

Milí umelci, vážení hostia, priatelia Skalky,

s veľkou radosťou vás vítam na 19. ročníku Medzinárodného výtvarno-literárneho sympózia ORA ET ARS – SKALKKA 2026. Podujatia, ktoré už takmer dve desaťročia vytvárajú jedinečný priestor pre stretnutie umenia, duchovna a kultúrneho dedičstva na jednom z najvýznamnejších miest našej histórie.

Skalka pri Trenčíne nie je iba najstarším pútnickým miestom na Slovensku. Je miestom ticha, zamyslenia a vnútornej sily, ktoré po stáročia formovali generácie ľudí. Odkaz svätých Andreja-Svorada a Beňadika tu zostáva živý aj dnes a naďalej inšpiruje tých, ktorí hľadajú hlbší rozmer ľudskej tvorivosti.

Tohtoročné sympóziom nadväzuje na osobitný Rok svätého Františka, ktorý pripomína hodnoty pokory, úcty k stvorenstvu a citlivého vnímania krásy okolitého sveta. Práve tieto myšlienky nachádzajú v prostredí Skalky svoje prirodzené miesto. Okolitá krajina, pokoj kláštorných múrov i neopakovateľný genius loci vytvárajú podmienky, v ktorých môže umenie prekračovať hranice estetického zážitku a stávať sa prostriedkom dialógu medzi človekom, prírodou a duchovnými hodnotami.

Teší ma, že aj tento rok sa na Skalke stretávajú výtvarníci a literáti zo Slovenska i zo zahraničia, aby prostredníctvom svojho talentu obohatili kultúrny život nášho regiónu. Každé vzniknuté dielo je svedectvom jedinečného stretnutia tvorcu s týmto výnimočným miestom a zároveň príspevom k rozvíjaniu kultúrneho dedičstva, na ktoré môžeme byť právom hrdí.

Som presvedčený, že výsledky tohtoročnej tvorby oslovia návštevníkov nielen počas výstav na Skalke a v Trenčíne, ale zanechajú v nich aj trvalú stopu. Umenie má totiž jedinečnú schopnosť spájať ľudí, prebúdzajú citlivosť a pripomínať hodnoty, ktoré pretrvávajú aj v meniacom sa svete.

Ďakujem organizátorom, partnerom, duchovným správcom pútnického miesta i všetkým účastníkom sympózia za ich odhodlanie, tvorivosť a prácu. Vďaka vám zostáva ORA ET ARS nielen významným kultúrnym podujatím, ale aj živým svedectvom toho, že umenie a duchovno majú v našej spoločnosti svoje pevné miesto.

Prajem vám veľa inšpirácie, tvorivej energie a silných zážitkov v prostredí, ktoré už stáročia pozýva k stíšeni, premýšľaniu a tvorbe.

S úctou

Ing. Jaroslav Baška
predseda Trenčianskeho samosprávneho kraja

MODLITBA

Biskupský erb Mons. Jozefa Halka
(Biskupské heslo: „Vstal z mŕtvych!“ – „Resurrexit!“)

Mons. JOZEF HALKO

Modlitba a umenie

Základným rozmerom slobody je tvorivosť. Sloboda je, okrem možnosti voliť medzi alternatívami, najmä schopnosť vyniesť a priniesť zo svojho vnútra niečo nové, a predsa pravdivé a krásne. Sloboda nie je priestor bez prekážok, veď práve ony môžu byť stimulom odpovedať na dar života tvorivým spôsobom. Práve v umení sa táto sloboda prejavuje zvlášť viditeľne. Umelec vstupuje do sveta ako spolupracovník Stvoriteľa a podľa toho svet aj tak vníma, premieňa, pretavuje, vyjadruje, odovzdáva.

Tvorivosť je zásadne aj dar pre spoločenstvo, je viac ako súkromný počin jednotlivca pri prejavení jeho originality. Je totiž rozvinutím talentu, ktorý človek dostal a prijal ako dar. Talent sa v umení prehlbuje a zušľachťuje cez námahu, disciplínu, citlivosť a pokoru. Umelec svoj dar umocňuje, keď seba aj druhých vedie ku hlbšiemu vhľadu do podstaty vecí aj diania okolo nich, k pozornejšiemu načúvaniu, výstižnejšiemu vyjadrovaniu pravdy. Tak sa talent vymaňuje z polohy do seba uzavretého vlastníctva a mení sa na cestu služby. To, čo bolo človeku zverené, sa vracia späť do spoločenstva ako svetlo, útecha, výzva či modlitba.

Umenie má hlboký spoločenský rozmer. Obraz, báseň, hudba, socha či architektúra v sebe kódujú pamäť a skúsenosť národa, ale aj bolesť jednotlivého človeka, krásu viery spoločenstva aj túžbu každého po večnosti. Skutočné umenie neoddeľuje, ale vytvára most od autora k adresátovi jeho diela. Dáva meno tomu, čo mnohí iba cítia a tušia, no nevedia to vysloviť. Umelec pozýva do priestoru, kde sa spoločenstvo môže zastaviť, stíšiť, vzájomne spoznať a duchovne obnoviť. Preto tvorivosť vracia talent späť tam, odkiaľ má vyžarovať: do služby človeku, Cirkvi, kultúre a spoločnému dobru.

EUGENIUSZ MOLSKI: Sv. Andrej-Svorad, akryl na plátne, 90 x 70 cm, 2026

Modlitba pri tvorbe je praktickou úrovníou tohto prepojenia. Nie je iba zbožným dodatkom umeleckej tvorby, ale vnútorným postojom, ktorý tvorbu očisťuje a usmerňuje. Jadrom je Ježiš Kristus a osobná väzba na jeho srdce. Keď sa umelec modlí, priznáva, že jeho talent je viac ako len ovocie jeho osobných daností. Učí sa prijímať inšpiráciu ako dar na darovanie. Modlitba umelca chráni pred pýchou a túžbou po rýchlom obdive, chráni ho pred sebastredným únikom do hradieb vlastného ega.

Modlitba a umenie sa prelínajú v tichu, kde človek začína počúvať. Modlitba totiž tvorivosť nielenže neoslabuje, ale ju prehlbuje a násobí. Neberie umelcovi slobodu, ale ukazuje jej zmysel. Takto poňmaná premodlená sloboda nielenže nezotročuje, ale uschopňuje odpovedať na Boží dar darovaním seba samého.

Preto možno povedať, že umenie je jednou z ciest, ako sa sloboda človeka stáva službou. A modlitba je dychom, ktorý túto službu prekrvuje a tak jej dáva smer, hĺbku a nevyhnutnú pokoru. Keď sa talent rozvíja v modlitbe, prestáva byť iba osobným úspechom. Stáva sa darom, ktorý sa vracia Bohu tým, že slúži ľuďom.

Mons. prof. ThDr. Jozef Haľko, PhD.

pomocný biskup Bratislavskej arcidiecézy,
titulárny biskup biskupstva Serra,
profesor cirkevných dejín na RKCMBF UK v Bratislave a historik,
predseda Rady pre vedu, vzdelanie a kultúru
Konferencie biskupov Slovenska (KBS)

...

aUMENIE

MALGORZATA MIZIA: Svorad, akryl na plátne, 70 x 50 cm, 2026

Skôr ako sa habkavo pokúsím priblížiť tvorivé koncepty, podoby a odlišnosti autorských prístupov jednotlivých umelcov, ktorí v tomto roku poctili posvätné miesta Skalky pri Trenčíne, starobylej pustovnickej aj pútnickej lokality Nitrianskej diecézy, svojou sympoziálnou účasťou, chcel by som vopred vymedziť širší duchovný rámec nehlučnej kreatívnej explózie. Do tohto kontextu nás hneď v prvý deň sympózia voviedol počas úvodnej eucharistickej obety miestny pustovník Anton jednak biblickým čítaním blahoslavenstiev, ako ich zaznamenali evanjelisti Lukáš a Matúš, ale aj pripomienkou kázne zvečneného pápeža Františka pri príležitosti Jubilea umelcov a sveta kultúry, ktorú už pre zlý zdravotný stav nemohol predniesť on sám, ale v jeho zastúpení prefekt Dikastéria pre kultúru a vzdelávanie. Pápež František vyzval umelcov, aby sa stali „**strážcami blahoslavenstiev**“. Podľa jeho slov je ich poslaním premieňať bolesť na nádej a odhaľovať pravdu i krásu ukrytú v dejinách. Umelci sú povolání ohlasovať blahoslavenstvá ako revolučný spôsob videnia sveta a ľudskej existencie často v rozpore s profánnou logikou pragmatického živorenia. Majú byť hlasom tých, ktorí ho v spoločnosti nemajú, a odhaľovať krásu i dobro aj v najtemnejších zákutiach života. Majú zjavovať svetlo v súčasnej dobe poznačenej duchovnou krízou zmyslu života.

Kvôli plastickejšej predstave tohto ideálneho aj idealizovaného náhľadu, ale aj kvôli významovej komplexite by som chcel uviesť ešte inú líniu vnímania súčasného umenia a kultúry. V čase vojenského stavu v Poľsku, poznačeného exodom Solidarity aj mučeníckou smrťou Jerzy Popieluszka vo vlnách Wisly, som sa osobne stretol s významným kultúrnym filozofom a estetikom Stefanom Morawským. Jeho výnimočnú monografiu Na zakrecie od sztuki do po-sztuki som prekladal do slovenčiny, aj keď nikdy nevyšla pre výhrady vtedajších ideológov žiahaného marxizmu. Morawski sledoval líniu umeleckého vývoja od modernizmu až k postmoderne, ktorá zásadným spôsobom zrelativizovala antický ideál krásy, dobra a pravdy. Všimol si javy dekonštrukcie, rozbiehania starých foriem, fragmentácie kedysi celistvej estetickej matérie. Čosi podobné som našiel v básni Milana Rúfusa o Michelangelovi: „Ty si vedel, kto nosí krásu na krst, my už nevieme, my iba poznáme... Jak deti v lese zblúdili sme v mnohom. A krása, ktorá tykala si s Bohom, sama sebe dnes rozpráva zmätené, čudné veci.“ Nestálosť, prchavosť a premenlivosť umeleckej matérie priliehavým spôsobom formuloval Zbigniew Baumann v koncepte tzv. tekutej modernity. Súčasná postfaktická doba na hranici zdesenia a tikajúceho chaosu hľadá novú orientáciu a ukazuje sa, že staré formy sa nielenže dajú, ale aj sebazáchovne sa musia nanovo formátovať v akejsi renesancii, teda zliepaní dekonštruovaných úlomkov a fragmentov vykĺbeného sveta. Štefan Strážay v nádhernej konkrétickej poéme Svetlička po faktickom výpočte rodinných katakliziem a osudových rán čistým spôsobom uzatvára: „Mama uzatvára/ a celý veľký svet okolo nej/ dáva sa do poriadku.“ Naozaj, blahoslavení čistého srdca, čistých očí, chudobní v duchu, lebo bez úsko-

kov a kalkulácií, plačúci s tušením večnej veselosti, spravodliví, ktorí zviditeľňujú nevyčerpatelnosť času. Ako v závere konštatuje pápež František, umelec je ten, kto má pomôcť, aby sme nestratili horizont nádeje. Dajme však pozor: nie je to lacná, povrchná či odtrhnutá nádej. Nie je to pohodlný úkryt, ale oheň, ktorý svieti na cestu. Preto je pravé umenie vždy stretnutím s tajomstvom, s krásou, ktorá nás presahuje, s bolesťou, ktorá nás zneisťuje, s pravdou, ktorá nás volá. Inak beda – všetkým, ktorí si azda namýšľajú, že majú vystarané!?

Po blahoslavenstvách a krátkom profile metamodernity chcem na tomto mieste uviesť ešte jedno špecifikum 19. ročníka nášho sympózia ORA ET ARS. V tomto sakrálnom priestore si teraz zvlášť pripomíname pamätný Rok sv. Františka, ktorý vyhlásil pápež Lev XIV. pri príležitosti 800. výročia smrti tohto veľkého stredovekého mystika. Bol to práve charizmatik a voči spupnému svetu bohatých chudobný svätec, ktorý celú prírodu vnímal ako knihu Stvoriteľa. Environmentálny univerzalizmus! Aj prostredie Skalky, kláštora, pútnického domu a diecéznej svätyne nad tajomnými meandrami rieky Váh so šumom svätopiseckých dejov miestnych legiend sa dá vnímať prizmou františkánskej spirituality. **Od plenérového obdivu až k hlbínám, aj takto by sa dal významovo situovať súbor diel, ktoré tu vznikali počas uplynulého týždňa.** Až na samom dne nás možno schvátí tichý údiv, ktorého legendovú podobu nájdeme v stredovekej knižke Fioretti, teda Kvetinky sv. Františka. Po zázračnom kŕmení vtáčikom a obrátení divého vlka, po zbrataní sa so slnkom a mesiacom tam čítame: „Keďže na ostrove nebol žiadny príbytok, kam by sa mohol uchýliť, vnikol do jedného hustého porastu, kde vetvy a kry vytvárali akúsi hustú chyžu. Na tomto mieste sa modlil a **nahliadal veci nebeské.**“ Bez tmy by sme nepoznali svetlo, bez jaskyne ozvenu vlastných krokov. Aj takýto rozmer nesmiernosti sa dá nájsť v stopách, ktoré tu zanechali výtvarníci a básnici v tomto roku.

Ešte by som chcel pred nasledujúcimi interpretáciami aspoň krátko pripomenúť moje pracovné metodologické východiská. Presne po vzore prvého manifestu slovenskej moderny si s Ľudovítom Fullom a Mikulášom Galandom myslím, že ako objektívna vizuálna realita má svoje pevné zákonitosti, tak isto má svoj systém aj výtvarná alebo vizuálna obraznosť. A to až tak veľmi, že sa môžu rozchádzať, vzdaľovať, bližieť, križiť, extrapolovať aj zápasiť. Ako nie je možné verbalizovať obsah Bachovej fugy alebo Mozartovho menuetu, tak by bolo predsudkom a zjednodušením očakávať, že obraz má byť meritórne vždy niečo viac než organizácia vizuálneho materiálu. Práve touto a nie inou organizáciou je predovšetkým. Systém obraznosti má ešte aj tú výhodu, že už len sám proces hľadania obrazovej formy môže byť námetom, témou, zmyslom obrazu. Toto zdôrazňujem každý rok, nakoľko nie je v tomto pútnickom prostredí zriedkavosťou stretávať sa so simplexnou púťovou estetickou reflexiou. Aby som však bol aj nápomocný: zvyknem niekedy používať interpretačné rozlíšenie medzi vyprávaním a vytváraním, kde na jednej strane ide o naratívne, príbehovo uchopiteľné posolstvá a na strane druhej o **stvoriteľskú pozíciu obraznosti z vlastnej podstaty** bez didaktizmov, moralizovania či ilustratívneho dokumentarizmu. S takýmto výkladovými

predpokladmi môže byť zážitok zo sympózia mocnejší a určite aj užitočnejší.

Ak v ženskej forme humanity jestvuje emocionalita na spôsob apolinského princípu, tak mne ju svojou tvorbou zhmotňuje krakovská umelkyňa **Malgorzata Mizia**. Jej obrazy postrádajú vnemovú hystériu a sú celkom oprostene od vizuálneho hluku a bojovnosti Amazoniek. Naopak, ovláda ich akýsi vnútorne konštruktívny systém. Nazdávam sa, že to nie je náhoda. Autorka sa celý život profesionálne venuje architektúre a urbanistickej tvorbe ako organizovanému umeniu, a takto – vo vedomí väzieb, kompozičných spojitostí, viazania a vzťahových príbuzenstiev vizuálnych prvkov, ich konštruktívnej syntaxe tvorí aj svoje obrazy. Pri diskusiách počas uplynulého týždňa sama hovorila, že je unavená tým neustálym rozkladom foriem, dekadenciou rozbitej obraznosti a že nádej vkladá do prostého kontaktu s realitou krajiny, prírody, veduty. Takto ju bez silného afektívneho vzruchu zaujala podoba benediktínskeho kláštora na Skalke s akousi krvavou aurou alebo tvár eremitu Svorada s nasvietenou vegetáciou sivej brady a kontemplatívnym uvzatím výrazu. Malgorzata Mizia rešpektuje veristickú, reálnu povahu námetov, ale vzrušenie krotí zúžením farebnosti a konštruktívnymi skratkami uváženého prednesu.

Výbušnejšiu podobu obrazovej poetiky nachádzame v dielach košického výtvarníka **Jána Jonsyho Gála**. To geografické lokalizovanie neuvádzam náhodou. Košice sa ešte pred explóziou klasickej slovenskej výtvarnej moderny stali mekkou umeleckého kvasu. Futuristicko-surreálna tvorba Antona Jasuscha a expresívna ekvilibristika Júliusa Jakobyho na hrane sociálnej a existenciálnej grotesky boli a zostávajú generačným vzorom prinajmenšom v tomto regióne. Ak odhliadneme od klasických majstrov, potom kus cesty svojim dekoratívnym minimalizmom, smelým abstrahovaním a vytrvalým výtvarným obrazoborectvom nasvietil Alexander Eckerdt. V ťažkých rokoch normalizácie dozrel aj hedonistický koncept výbušnej senzúalnej maľby u Štefana Roskoványiho. Každopádne, na tomto mieste sa ustanovil pohyblivý sviatok umeleckej komunity, aká sa hneď tak nevidí. Osobne si myslím, že talent Jonsyho Gála sa napája predovšetkým z týchto zdrojov, aj keď má svojbytnú štýlovú pohotovosť. Jeho kolorizmus funguje ako hudobný kontrarpunkt, spôsob tvárnenia širokých plôch vykazuje záľubu v expresii. Kompozície sú empatické, nech už ide o humánu figurálnu tému, úsmevný portrét, umučeného Krista v radostnom tónovaní vzkriesenia, o mučenícky opar nad kláštrom alebo o prosté zátišie so znakmi povýšenej obyčajnosti. Dynamika tvarovej morfológie nie je ilustratívna, niekedy potláča alebo ľahučko tají svoj vládny verizmus. Vždy sa však snaží o piktoriálnu, obrazovú materializáciu rýdzej povahy. Je celkom bizarné, že Jonsyho kreativita pred

mnohými rokmi započala ako rehabilitácia ruky poškodenej traumou.

Pri sledovanej línii nárastu expresívnej dynamiky v maľbe najviac vizuálnej pary vypúšťa **Antonín Mach** z Uherského Hradišťa. Jeho ohnivo hnetené kompozície z prostredia jaskynnej pustovne samou svojou povahou rozoklaných skál a nasvecovaného prítmnia tajomného priestoru ticha v kontúrach černe akoby symbolizovali ťažkú disciplínu duchovných zápasov. Lomené oranžové aranže kontrastne súvisia s tvarotvorným princípom zmožovaných kontúr, nad ktorými kde-tu zasvieti nádej kúska jasnej oblohy. Mach je spontánnym typom výtvarníka, ktorý vie živelne vzplanúť. Má zmysel pre dramatickú sceneriu krajiny s jej nekludnými vegetatívnymi vibráciami. Pritom nikdy nezachádza do dokumentárneho popisu. Vo vyhni jeho obraznosti horí plameň neskrývanej vášne. Svetlo, tieň, dráma, zápas, boj foriem, tvarov, blokivosti aj linearity – to všetko expanduje k vizuálnemu výbuchu. Ak si dáte záležať, môžete ho nielen vidieť, ale aj počuť.

Robustný renesančný typ osobnosti Stanka Lajdu objavil a vypestoval v Žiline mladý talent **Andrey Hellovej**, dnes absolventky akademického štúdia v Banskej Bystrici u grafika a maliara Roberta Bruna. Tieto osobnostné vplyvy výrazne posunuli jej spôsob kreativity. Myslím, že neurobíme chybu, ak jej dielo budeme vnímať v kontexte atemporálneho klasického kumštu, ktorý sa módami nemení. Konkrétne expresívneho realizmu so všakovými poetickými a fantazijnými presahmi. Na prvý pohľad je evidentná autorkina hlboká poučenosť v staršom aj modernom umení, od renesancie cez barok až po romantizmus a excentrické krivky secesie. Aj keď môže mať podobnosť s drotárskym spôsobom vedenia čiary, či s akýmsi dojmovým štrikovaním, pre niekoho azda pejoratívny význam, neviem, ako inak sa dajú pomenovať tie skrumáže kresbových arabesiek, zmožovaných línií, z ktorých sa bravúrne vyjavuje tvar autorkinej vizuálnej predstavy. Najčastejšie ide o kontemplatívny lyrizovaný mix figurálnej a rastlinnej ikonografie, symbolizujúcej súdržnosť sveta a tarchu aj požehnanie medziľudských vzťahov v celej ich šírke. Je zaujímavé, že potláčané podprahové významy, zahmlievane konkrétizmy realistickej povahy treba akýmsi vnemovým ponorom hľadať v pulzujúcej organizácii farebných vzruchov na spôsob lyrickej abstrakcie, aj keď je zjavné, že farba v takomto koncepte neplní nejakú výplnkovú funkciu. Aj línia aj farba súbežia. Andrea Hellová má guráž na výtvarný maratón, aj keď je iba na veľmi sľubnom začiatku.

Pri tvorbe **Martina Kellenbergera** si nevdojak asociujem veselšiu podobu toho, čo v roku 1945 prvýkrát predstavil francúzsky maliar a teoretik Jean Dubuffet, ktorý hľadal

kurátor **M**arián **K**vasnička

čisté, spoločnosťou nezaťažené umenie. Za také považoval diela zásadne oslobodené od rigidných akademických pravidiel či módných trendov. Vytvoril priestor pre autenticitu výtvarného prejavu často s alternatívnou, nejako zmenenou vizuálnou logikou. Tieto predpoklady nachádzal aj v dielach s odviazanou formálnou prezentáciou. Záujem o spontánny typ vizuálnej kreativity sa úzko dotýkal aj niektorých špecifík detskej výtvarnej exprese ako spontánneho spôsobu komunikácie a sebavyjadrenia – vrátane voľnej kinestetikkej stopy cez predschematické štádium obraznosti a tzv. röntgenový vid až po ustálené obrazové schémy na spôsob zástupných predmetných a významových symbolov. Všetky tieto prvky však spája radosť zo seba projekcie. V tomto kontexte odporúčam vnímať aj diela Martina Kellenbergera, nech už ide o ikonografiu vyhnanca z raja, eschatológiu počiatku a konca všetkých vecí, situačnej pozície Demiurga pár chvíľ pred stvorením alebo o zrnká ruženca svietiace dňom i nocou. U Martina sa navzájom dopĺňa základná obrazová paradigma s drobnými významovými aj ilustratívnymi vstupmi naratívnej povahy. Mňa osobne teší aj zvláštny antitetický, paradoxný princíp ťažkých tém podávaných s hravou obrazovou ľahkosťou, nie však so zľahčovaním. Tieto kaleidoskopické útržky dejov a súvislostí (aj prelínanie sakrálneho, profánneho, popartového, letristického, znakového) sú výrazom ducha empatického voči zázraku života. Napokon ešte jedna asociácia: spôsob Martinovho tvárnenia plochy nevdojak evokuje čosi z džezovej improvizácie, kde vôkol kľúčového chorusu pulzujú rozlietavé aj koncentrické variácie toho istého inak.

A keď sme už v priestore medzi naráciou, vyprávaním a kreáciou, vytváraním (aj keď – priznávam – tá hranica je často neostrá a nejednoznačná), nemôžeme opomenúť sústavne stvoriteľské pokusy **Jozefa Vydrnáka**. Typológiou práce s obraznosťou a imaginovaním to má v niečom podobné ako Martin Kellenberger: azda v úsilí dostať pod jednu strechu obrazu všetky hlavné aj vedľajšie a akcesorické, vzájomne korešpondujúce významy vnemu. Často v tejto súvislosti a zvlášť pri Jozefovi zvyknem hovoriť o integrálnom kognitívnom, poznávacom pocitovom komplexe – nestačí mu ako klasickému maliarovi jeden významovo determinovaný vnem, ale všetky jeho deriváty, ktoré rotujú vôkol ikonografického jadra. Vydrnák si za tie roky sústavného umeleckého bádania našiel aj svoj vyhranený štýlový typus a vzorec, ktorý sa opiera o sémanticky, významovo absolutizovanú líniu nosnej kresby, oprostenej – ak to môžeme povedať – až na kosť. No tieto kosti potom iluminačne nabaľujú duchovne presvietený kolorit v hrejivej ľudskej tonalite. Práve pri tvorbe Jozefa Vydrnáka – a je jedno, či ide o betlehemské alúzie, mariánske poklony alebo o františkánske asociácie s „ornitologickou“ poéziou – si viac než kde inde uvedomujem spomínaný moment odvratu moderného kumštu od dekonštrukcie, nakoľko ten rozmontovaný svet treba vždy nanovo poskladať – ale už múdrejší práve o vedomie nestabilnej, ale potrebnej súdržnosti. A Jozef ako pestún foriem temer galandovských to vytrvalo robí.

Kontínium medzi tradíciou a modernitou v našom súbore skvelým spôsobom manifestuje omnipotentný poľský tvorca **Eugeniusz Molski**. Keby som mal pár slovami charakterizovať jeho osobnostný naturel, na prvé miesto by

som dal epikurejskú distingvovanosť, estetické labužníctvo a, ak to môžem vyjadriť s istou významovou licenciou, kariérne stvoriteľstvo, ktoré sa neláká nijakej prázdnoty, lebo možný horror vacui vždy promptne osídľuje svojou pohotovou obraznosťou. Eugeniusz patrí k pionierom nášho sympózia a medzi prvými výtvarne formuloval niektoré kľúčové prvky Maurovej legendy o svätých pustovníkoch sv. Andrejovi-Svoradovi a jeho učeníkovi sv. Beňadikovi. Molski má hlboko nažité premeny a podoby sakrálneho umenia, ktoré sú ako majáky viery rozosiate nielen po poľskom kultúrnom a historickom priestore. Geografické ukotvenie v danom priestore mu umožňuje reagovať aj na podnety byzantského ikonopisu s jeho delikátnym hieraticky ustrnutým výrazom, no rovnako otvorene do tohto priestoru vťahuje západoeurópsku kultúrnu tradíciu, vrátane vplyvov moderny, zvlášť kubizmu a expresionizmu. Pod vplyvom tabuľových oltárnych kompozícií aj svoje diela neraz variantne multiplikuje, vybočuje z tradičnej formy klasického závesného obrazu, využíva aj zadnú projekciu plochy. Zvláštnu funkciu tvorí až gotický žiariaci tmný kolorit, ktorý autor nepoužíva valérovým svetlotieňovým spôsobom, ale v jeho čistej dekoratívnej sile. Molski je však rokmi čoraz viac presvedčený, že maľovať sa dá čímkoľvek – ako to začiatkom 20. storočia sugeroval G. Apollinaire v dialógu básnického slova a výtvarného výrazu. Tak okrem erbových symbolov, dobových spirituálnych sloganov do obrazov kolážovým spôsobom vnáša aj iné obrazové poetiky, materiály, štruktúry, zlátenia, príjemnú drsnosť šmirglového média, dokonca aj z opačného brehu popkultúry alebo poklesnutej ľudovej tvorby pri aplikácii obrazovej výšivky (anonymnej gazdinej, ktorá sa snažila umravniť svojho muža). Tieto akokoľvek zdanlivo vzdialené póly a polariry vypovedajú o metamorfózach tradície, historickej pamäti a kulúrnom aggiornamente viac než suché didaktické poučky a nepoužiteľné múdra.

Nech mi je teraz dovolené pojednať o dvojici zaujímavých výtvarných osobností, akými v tomto roku na sympóziu boli dvaja expediční bádatelia a výskumníci – český maliar pochádzajúci zo sliezskej Karvinej **Roman Hudziec** a hlbinne zahľadená **Jana Čepa** z Tatranskej Lomnice. Nevie, či sa ich pátranie okolo vodných bažín v labyrinte lužných zamarovských dier dá nazvať výškovým potápaním alebo hĺbkovým letectvom. Istá vec je, že mysteriózne povodie starého Váhu pod Skalkou tvorí aj miestnu kulisu svätopiseckej legendy. Počas uplynulého týždňa som mal možnosť viackrát hovoriť s umelcami o ich snažení, predstavách a postupoch. Roman Hudziec mi s hĺbkou nažitého v samote hovoril o tom, ako v šere krovín, lián, tlejúceho lístia a usedavých hmiel tvoril celkom sám v húštinách beskydského pralesa Mionší, kam sa bežný smrteľník často nedostane. Dokonca na spôsob stredovekých beštiárov a lucidárov, alebo aj fantastickej morfológie Borgesovho popisu nespočetných bizarných foriem fauny a flóry vymyslel pôsobivú mykologicko-metaforickú prezentáciu nejestvujúcich svetlovýtrusných húb s mnohými personifikovanými znakmi. Všetky sa v tej pralesnej tme tmúcej rodili so svetla. Nevdojak sa mi vybavili texty evolučného biológa a kňaza Marka Orka Váchu, ktorý píše, aký je v tej temrave prírody neustály boj, temer masakra, reč. Východiskom Hudziecovej tvorby je štruktúrne kvalitná fotografia z tajuplného miesta tohto vytrvalého vegetatívneho zápasu. Obraz takto získaný sa veľ-

PhDr. Marián Kvasnička, historik a znalec umenia; kurátor sympózia ORA ET ARS – SKALKA

mi precízne snaží preniesť na plátno a často aj na podmanivú štruktúru zamaťu dvomi spôsobmi: jednak vyťahať ho na svetelných reflexoch z temnej kulisy alebo, naopak, zatemňovaním základnej svetelnej expanzie. Znalci si možno spomenú, akú revolúciu po objave anatómie a perspektívy znamenalo v umení objavenie svetelného lomu a možností luminiscencie pri budovaní plastiky tvaru. Absolutórium svetla v Hudziecovej maliarskej poetike odkrýva netušené hlbiny ľudskej duše, ktorú zároveň vyprázdňuje od úzkosti a nepokoja. Táto cesta trochu pripomína terapeutickú techniku katatýmne-imaginatívneho prežívania, pri ktorej si človek v stave hlbokkej relaxácie vedome sprítomňuje vnútorné vizuálne predstavy ako zatiaľ nevyslovené stopy intrapsychických tenzií. Ja osobne som mal jednu takúto cestu po maminej smrti, keď som dostal zadanie, aby som sa v imaginácii vydal korytom potoka cez lesné húštiny až k vyvierajúcej v hlbokkej jazve lesnej jaskyne.

Myslím, že dobrým vstupom do ponorných interiérov obrazov **Jany Čepy** sú objavy kultového analytického psychológa Carla Gustava Junga, ktorý výtvarné umenie vnímal a hodnotil ako vizuálny jazyk nevedomia. Namiesto estetického rozboru kládol dôraz na psychologický rozmer, v ktorom videl priamy prístup k archetypom ako hlbinným prázorcom a formám kolektívneho nevedomia. Tieto objavy neskôr umožnili kvalifikovať osobnosť človeka v nadväznosti na farebné vnímanie (Luscherov test) alebo morfológiu škvrny (Rorschachov test). Pri rozhovore s autorkou som zachytil, že veľký význam v naznačenom smere pripisuje individuálnej mytológii. Tento termín sa po prvýkrát objavil v odbornej literatúre v 70. rokoch a použila ho nemecká historička umenia Karin Thomasová v Dejinách výtvarných štýlov. Podľa Thomasovej ide o celkom nový smer, ktorý sa hlási k subjektivismu, v ktorom individuálna mytológia manifestuje nanovo prežívané vedomie vlastnej individuality – aj tým, že diela nemajú známe typologické znaky ani identickú formálnu a obsahovú štruktúru. Naopak, silne sa akcentuje autorský výraz vo väzbe na vlastné podvedomie, mytologické predstavy a signály, ktoré sa nedajú oprieť o objektívnu interpretáciu, nakoľko ťažia z hlbín subjektu. Autorka v tomto kontexte po spomínanom hĺbkovom prieskume vo vážskom údolí k svojim plátnam pristupuje viditeľne akčne: rozlievané farebné substráty sa riadia aleatorikou, teda akýmsi voľným korigovaním náhodnej fyziky koloristickej kvapaliny. Potom nasleduje akt vytierania, lažúrovania, vrstvenia, prekryvania, stavby kontrastovaných aj súzvučiach vrstiev, ktoré zrkadlia hlbinu autorkinho vnútra vo väzbe na paralelnú hlbinu riečnych prúdov či šantivú pomoc kvapiek dažďa, ktoré vstúpili do autorkinho rozpomínania sa. To prírodné, pulzujúce, tajomné, svietiace z hĺbky, zo živlov, rytmov zeme a vody sa však nestráca. Na-

opak, ešte mocnejšie sa vynára, teraz už bohatšie o atavizmy a vzruchy objavené vo vlastnom strede. Zdá sa mi, že týmto spôsobom objavoval svoju zdanlivo hermetickú poéziu jeden z osamelých bežcov, Ivan Laučík a v liptovských performanciách kontemplatívny výtvarník Michal Kern.

Žilinský umelec a pedagóg **Pavel Choma** má na svojom tvorivom konte obdivuhodnú úrodu plagátovej, ilustrátorskej a typografickej práce. Ako človek vidiaci do zákutí a zákonitostí fungovania tvarov v priestore a vo vzájomných vizuálnych vzťahoch navodzujúcich kýžený obrazový aj obsahový zmysel. Grafický dizajn, ktorému sa oddane venuje, vyžaduje však trochu iný prístup, ako pri voľnej maliarskej kreácii. V jeho prípade sa ako produktívny spôsob ukazuje konceptuálna forma výpovede. V nadväznosti na zemepisne lokalizovateľného baránka z minulého sympózia, aj teraz si našiel svoju tému, ktorá má zjavnú synestetickú podobu. Ide totiž nielen o organizovanie výtvarných prvkov, ale aj o prienik s básnickou ikonografiou, ba so samotnou hudbou za slovami a obrazmi. Celé to vzniklo takto: pred rokom na tejto pracovnej vernisáži zneli zhudobnené verše nášho literárneho barda Ruda Dobiáša. Konkrétne išlo o básne Starý Váh a Modlitba za veľké deti. Tá prvá sa dá vnímať nielen ako obraz staručkej a osudom ošlahanej rieky, ktorá sa snaží ešte klokotať, ale aj ako metafora človeka, kmášaného vetrami a vlnami životného údela. Autor si v akomsi vnútornom nasvietení spomenul na obľúbený motív zhrdzavenej loďky, ktorú si nosil v hlave ako talizman. Teraz sa hodila vo svojej krásnej ničotnosti, skončenom dobrodružstve, v predmetnej agonii. Ten tvar obráteného koryta bárky s polámanými krídlami vesel sa dal do pohybu a vytvoril paralelu možnej užitočnosti k unavenej rieke. Tvar ožil a začal hľadať svoje dávno zabudnuté miesto – aj my sa tak namáhame, a ešte to nechceme vzdať. Tá druhá báseň Ruda Dobiáša zase pracuje s nezodpovedanými otázkami človeka voči Bohu a na druhej strane s imperatívmi, ktoré pred človeka kladie Boh a ktoré sa čoraz ťažšie žijú v tejto chaotickej dobe. Pavol Choma sa v tomto prípade zahľadel na veršový pôdorys a morzeovku sylabickej skladby vloženú do akejsi fiktívnej hudobnej osnovy, ktorej kľúčom je interpunkcia otáznika a výkričníka, najmä však repetitívna grafická formalizácia tejto interpunkcie a invokácia Pane, ktorého prosíme viac o milosrdenstvo ako o spravodlivosť.

Na sympóziu ORA ET ARS sa v tomto roku – ako je snád zrejme aj z mojich nesmelých interpretačných pokusov – zišla naozaj silná zostava osobností, výtvarníkov a básnikov, ktorí hľadajú a nachádzajú „blahoslavenstvá“ nielen v líniách, plochách, farbách, kontrastoch, tieňoch a bratstvách slov a veršov, ale aj – a najmä – za nimi, v hĺbke, vo výškach, tam, kde dovidí a dočuje len čisté srdce, obohacujúca chudoba dýchajúceho ducha, plač zmenený na tichú radosť, milosť pokoja a víťazstvo tvorby nad kupeckou mentalitou vegetatívnej existenciálnej úžery.

PhDr. Marián Kvasnička

kurátor sympózia ORA ET ARS – SKALKA

...

LAUDÁCIO

PRAVDA VYJADRENÁ ČINMI

(laudácio pri príležitosti udelenia Ceny Vojtecha Zamarovského Rudolfovi Dobiášovi)

Na podakovanie sa výnimočnému človeku za výnimočný život je nevyhnutné použiť výnimočné slová. Ale čo, ak mnohé slová nesprávnym používaním stratili svoj význam alebo sa ich význam zmenil oproti pôvodnému, alebo sa veľmi oslabili? A čo, ak význam dôležitých slov akoby celkom zhorel na popol? Nech však naozaj pravdivé slová napíšeme akokoľvek – perom či klávesnicou – vždy nám prechádzajú pomedzi prsty ako segmenty ruženca, ktorý sa modlí trpezlivý človek, alebo krajina, alebo možno aj ich spoločný príbeh. A tie slová vchádzajú kamsi do človeka, možno naozaj do predsieni a ďalej do priestoru, ktorý metaforicky voláme srdcom.

Život a dielo literárneho polyhistora a politického väzňa Rudolfa Dobiáša si výnimočné slová zaslúži viac ako čokoľvek iné. Aké teda použiť slová na dojímavý príklad človeka, ktorému reálne hrozil hrdelný trest a ktorého neprevalcuje ani likvidačná mašinéria zločineckého režimu, keď sa na dlhé mesiace jeho jedinou fyzickou slobodou stane väzenská cela a jej maličký priestor medzi dverami a oknom, v ktorom sa dá podľa prepočtov Rudolfa Dobiáša nachodiť za 16 hodín 60 kilometrov, počas ktorých má väzeň ustavičný pocit stúpania alebo klesania? A keď ho po 8 rokoch jáchymovského ožarovania prepustia a vy zistíte, že sloboda ľudského ducha je niekedy naozaj nezlomná a že všetko nariekanie „nespravodlivo“ vylúčených z politických strán celkom zaniká v kovovom kvílení dvier na celách ukrývajúcich politických väzňov?

Iste, stále sú tu slová apoštolov Matúša aj Lukáša: „Ajhľa, sú poslední, ktorí budú prvými; a sú prví, ktorí budú poslednými.“ A sú tu dodnes aj slová, ktoré hovorí František Leovi: „Keď dnes večer prídeme do kláštora Panny Márie Anjelskej, celí mokří od dažďa, zdrvení zimou, zablatení a vyhľadovaní a vrátnik nás nechá na daždi a snehu hladovať až do rána a my si pomyslíme, že nás iste spoznal, ale hovoriť proti nám mu prikázal Boh. A keď vydržíme a budeme búchať ďalej, ale vrátnik nás vyženie zauchami a nadávkami, a keď nás hlad, zima a tma prinútiť znova zabúchať a on vyjde von s hrubou palicou, zhodí nás na zem, vyvála v snehu a dobre nás tou palicou vymlátí, a ak to všetko trpezlivo vytrpíme a pomyslíme na Kristovo utrpenie, ktoré ešte len budeme musieť podstúpiť z lásky k nemu, napíš, Leo, že až toto je dokonalá radosť.“

A potom sú tu aj dvatisícročné slová Ježišove: „Spoznajte pravdu a ona vás oslobodí.“ Ale oslobodí od čoho? Od čoho iného, ak nie od lži. Najmä tie nás zotročujú a vtahujú do konfliktu, strachu a skepticizmu. Ale ako rozpoznať pravdu? Hľadáme ju od narodenia, na všetko sa vypytujeme, akoby sme tušili, že k slobode môže priviesť iba pravda.

Pravda je teda tou zlatou mincou, ktorá má na jednej strane múdrosť a na druhej stabilný stav vedomia, pri ktorom sme v harmónii so všetkým, čo existuje. (Opisujem tú druhú stranu mince trochu komplikovane iba preto, aby som sa vyhol zdevastovanému pojmu láska.)

No nech sa už životná cesta pred Rudolfom Dobiášom ukladala akokoľvek, nieť taký obrovský náklad nespravodlivosti prežitej aj videnej nie je v silách žiadneho človeka. A aby mohol na svojej ceste pokračovať, to bremeno si musel sňať a to odloženie bremena sa v ľudskej reči nazýva odpustenie.

A odpustenie je aj v slovách samotného Ruda Dobiáša: „Nemôžem dopustiť, aby sa zabudlo na to, čo som videl. Je odpustené, nenávisť je mi cudzia, ale zabudnuté nebude nikdy.“

A aby Slovensko nezabudlo na 71-tisíc osôb odsúdených za politické trestné činy na viac ako 85-tisíc rokov väzenia, na 51 z nich, ktorí dodýchali vo väzniciach, na 8 240 Slovákov, ktorí prešli táborami nútených prác, na 1 042 rodín násilne vyhnaných v Akcii B, na 1 136 kňazov a rehoľníkov šikanovaných pri Akcii K a 2 000 rehoľných sestier násilne sústredných a prinútených pracovať v priemyselnej výrobe, je potrebné ich osudy aspoň pars pro toto zaznamenať.

A tak Rudolf Dobiáš pravdivo zaznamenával, čo mu sily stačili a v tom zaznamenávaní myslí na priateľov, ktorých už niet, na desiatky kňazov a rehoľných sestier, na Titusa Zemana, ktorého mučia tým najponížujúcejším spôsobom, na Milana Krajčoviča, ktorého na mraze polievajú studenou vodou. Na Hieronyma Mokrohájskeho, ktorému nafahujú proces, až kým sa nestane plnoletým, aby mu mohli dať čo najprísnejší trest, na staručkého biskupa Vojtaššáka, ktorého bachari nútili robiť drepy, na Jána Ševčíka, ktorého odsúdili len preto, aby jeho majetok dostalo JRD a on zomrel 2 týždne pred uplynutím 12-ročného trestu, na biskupov zapriahnutých do pluhu a poháňaných vrahom, na troch chlapcov, absolventov trencianskeho gymnázia, Antona Tunegu, Alberta Púčíka a Eduarda Tesára, na ktorých v jedno skoré studené ráno vykonali do neba volajúci trest smrti. Ale spomína aj na výnimočných ľudí, podobné obete akou, bol on sám, ktorí do života iných dokázali vniesť svetlo, pripútanie sa k duchovnej práci, ku kráse, harmónii a k dokonalosti, k tomu, čo je dobré, k najvznešenejšiemu ideálu.

Myslí a spomína v štyroch zväzkoch na osudy „triednych nepriateľov“, ale aj v hodnotnom a rozsiahlom beletristickom diele, bohatom na prvky literatúry faktu, keď osudy väzňov sú smutne a dokázateľne autentické, a dojemne a pravdivo spomína aj vo svojom najnovšom diele Ako sme to zvládli.

Pri výpočte literárnych talentov Rudolfa Dobiáša nemožno vynechať nádherné básnické dielo, napísané nielen pre srdce, ale svojou nešvednou eufonickou výstavbou aj pre uši, a rozsiahlu tvorbu pre deti, ktorá mu aj za pomoci niekoľkých statočných pomohla prelomiť zákaz publikovania.

Cieľom nielen každej správnej modlitby, ale podistým aj každej dobrej literatúry, je magická schopnosť premeny. Aj preto dobrá literatúra, bez ohľadu na to, čo je jej obsahom, má byť pravdivá, má obsahovať vzťah k súkromne vnímanej kráse a musí byť ukotvená v morálke. Zlo ako energiu zničiť nemožno. Možno ho však premieňať na niečo iné, hoci aj tak, ako to vedia robiť deti. Zdanlivo málo efektívnym opakovaním príbehov (ktoré sa v istom zmysle stávajú modlitbami), v ktorých má dobro navrch, až kým sa zla prestanú báť a ono potom stratí svoju moc. A nie je príliš ťažké uveriť, že sa tak aspoň v malej miere stane aj po každom prečítaní ľudských príbehov zaznamenaných Rudolfom Dobiášom. Aj iba priemerne vnímavý čitateľ si totiž aspoň v stopovom množstve iste uvedomí, aký prebohatý, dôležitý a silný sa zdá byť a nepochybné aj je motív ľudskej slobody pre niekoho, kto pociťuje jej deficit.

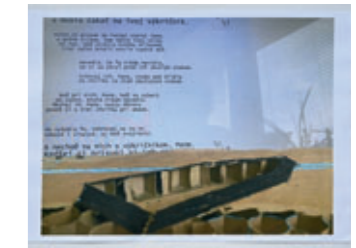
Toto však nie je jediný dôvod, prečo v súvislosti s Dobiášovým literárnym dielom spomínam princíp premeny. Ďalším dôvodom je presvedčenie, že jeho príbeh sa aspoň v etickom presahu diela jednoducho dobre skončíť musí a je pokračovaním opodstatnenia ľudského trápenia, vykúpenia a pochopenia.

Dnes ako formu podakovania dostáva Rudolf Dobiáš Cenu Vojtecha Zamarovského. Je to po ocenení pápežom Františkom Rytierskym radom svätého Gregora Veľkého, ocenení Fra Angelica, ocenení Pribinovým krížom z rúk prezidenta, Cene Trojruža za celoživotnú tvorbu pre deti (pri ktorej som mal byť česť aj ja ako predseda poroty), cene ministra kultúry, Cene Asociácie organizácií spisovateľov Slovenska a púťavom filmom spracovaní životného príbehu Rudolfa Dobiáša ďalšia skladačka pri napĺňaní slov apoštolov, Františka aj slov Ježišových – a ja pociťujem veľkú radosť z toho, že môžeme aj dnes Rudkovi Dobiášovi za pravdu vyjadrenú jeho činmi zo srdca poďakovať.

Erik Ondrejčka

3. 10. 2025 Nové Mesto nad Váhom

...

PAVEL CHOMA: Štúdie a škice k ilustráciám na motívy básne Rudolfa Dobiáša – *Starý Váh*
kombinovaná technika, 2026

RUDOLFOVI DOBIÁŠOVI

R u d o l f D o b i á š

MOJE STRATENÉ BÁSNE

Veľkonočná nedela

To ráno bolo ako Božia báseň:
deň s nocou zneli ako jeden rým.
Spočiatku skrytá ako zrno v klase
čakala, kým jej slovám uverím.

Bol nový deň a bolo po nečase,
spievali vtáky, drozdy hrali prím,
všetko sa mohlo kúpať v božom jase,
ten patrilo chudobným i bohatým.

A hoci vietor vtrhol do lesov,
anjelský jazdec s veľkou noblesou
prícváľal k nám na bujarom koni.
Vítali ho veľkonočné zvony,
kyticke kvetov a vejáre vôní,
a teplý vánok, čo ich doniesol.

Láska

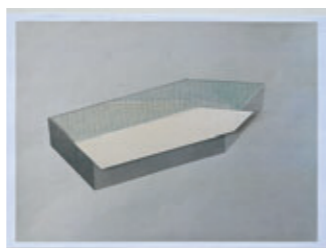
Je taká láska, ktorú nepoznáš,
hoci si ju celý život hľadal.
Umrela ešte nevinná a mladá.
Pri jej hrobe stál som čestnú stráž.

Aj som spával na jej chladnom rove,
kriesil som ju vodou svätenou.
Vzýval som ju v každom svojom slove,
jej hlas stal sa v mojom ozvenou.

Bol to len sen tajomný a krásny,
či tajomná kúzelníčka lešť?
To mi asi nikto neobjasní.
Zostal mi len námet na povesť.

PAVEL CHOMA: Štúdie a škice k ilustráciám na motívy básne Rudolfa Dobiáša – Starý Váh

kombinovaná technika, 2026

Návšteva

Už je to dávno, čo ste boli u nás.
Vtedy som vo vás našiel priateľa.
Odvtedy sto ráz prezliekla sa luna
a číra voda stokrát stemnela.

Vlci sa skryli do ovčieho rúna,
a zloduch drieme v tieni anjela.
Nevábi viac cesta strastiplná,
mŕtva je pieseň, čo žiť nesmela.

Všetko je dávno. Život od nás bočí,
čo bolelo, to vyplakali oči,
v popole srdca iskra zhasína.
Už je to dávno, čo ste boli u nás.
Pieseň je mŕtva, pretrhla sa struna.
A bolesť z otca prešla na syna.

Krajina

Iba ľudia chodia tam, kam nemajú,
preto ich život býva krivolaký.
Od Tatier bežia nadol k Dunaju,
a za ten čas im ujdú všetky vlaky.

Aj takí sú, čo nohy ledva vláčia,
a preskakujú priekopy i mláky
a idú, idú, pokým dychom stačia,
nešomrú na dažď ani na otlaky.

Pískajú vlaky, poletujú vtáky,
rozkvitli lipy, po nich vlčie maky.
Krajina hľadá nové podoby.
Naklonená nad hladinu vodnú
uvidí inú, sebe nepodobnú
a nahá vojde za ňou do vody.

Starý Váh R. D. august 2008

Akoby ani netúžil byť riekou
Len zrazu zastal na smrť ustatý
Tak ako rušeň kdesi na trati
v oblakoch pary bielej ako mlieko

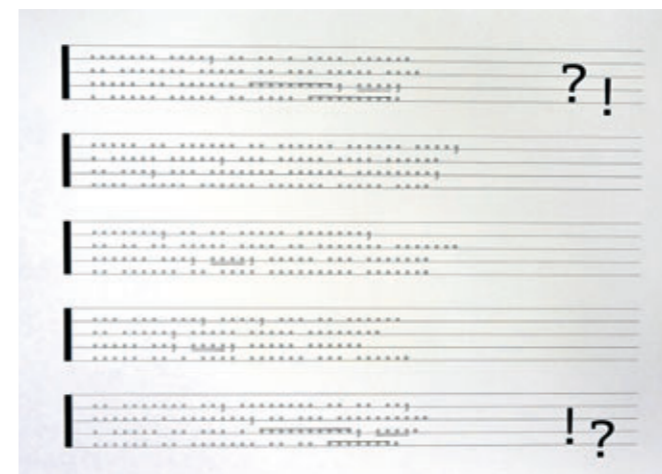
Akoby ani netúžil viac plynúť
A tajne dúfal, že už uplynie
Len v sebe samom hľadal hĺbiny
A oklamany stúpil, stúpil na plytčinu

Akoby nebol tým, čím dávno bol
A dnes sa dočkal svojho zmŕtvychvstania
Ušyva nohy všetkým bielym pannám
Čo k nemu zišli z lesov, lesov na vŕkoľ

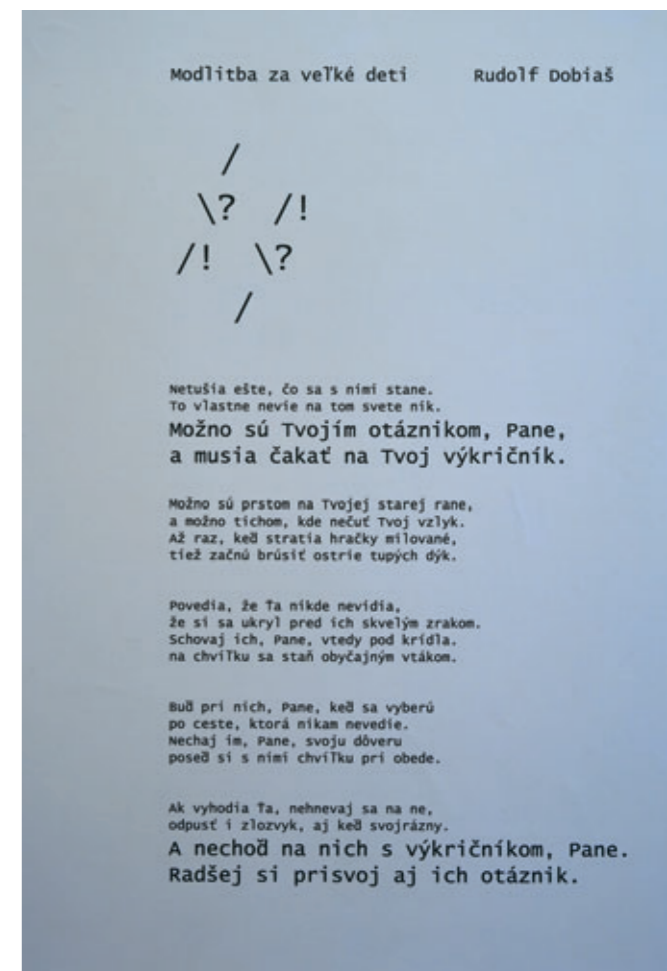
Akiste tuľák, možno dobrodruh
Kapitán lode avšak bez prístavu
už nemá domov kam by sklonil hlavu
Nocovať musí pod mostami, pod mostami dŕh

A tak sa plazí smutný, slepý had
Čo každú chvíľu zaspi od únavy
Chrbát mu štekli trsy suchej trávy
A starý hrad mu vidí, vidí do karát

PAVEL CHOMA:
Modlitba za veľké deti
(na motívy básne Rudolfa Dobiáša)
kombinovaná technika, 2026

PAVEL CHOMA:
Starý Váh
(na motívy básne Rudolfa Dobiáša)
kombinovaná technika, 2026

Modlitba za veľké deti Rudolf Dobiáš

/
\\? /!
/! \\?
/

Netušia ešte, čo sa s nimi stane.
To vlastne nevie na tom svete nik.
Možno sú Tvojím otáznikom, Pane,
a musia čakať na Tvoj výkričník.

Možno sú prstom na Tvojej starej rane,
a možno tichom, kde nečuj Tvoj vzlyk.
Až raz, keď stratia hračky milované,
tiež začnú brúsiť ostré tupých dýk.

Povedia, že Ťa nikde nevidia,
že si sa ukryl pred ich skvelým zrakom.
Schovaj ich, Pane, vtedy pod krídla,
na chvíľku sa staň obyčajným vtákom.

Buď pri nich, Pane, keď sa vyberú
po ceste, ktorá nikam nevedie.
Nechaj im, Pane, svoju dôveru
poseď si s nimi chvíľku pri obede.

Ak vyhodia Ťa, nehnevaj sa na ne,
odpušť i zlozvyk, aj keď svojrázny.
A nechoď na nich s výkričníkom, Pane.
Radšej si prisvoj aj ich otáznik.

R u d o l f J u r o l e k

Len

čo najjednoduchšie
tak ako je to v raji

kúsok ktorý sa dá uniesť
len z oblaku a trávy

svetlo a vtáci
do neba volajúca modrá

túžiť s kvitnúcimi trnkami
s hlasom drozda

sedieť na slniečku
na vtáčom pierku

vydržať
svoju prítomnosť

MARTIN KELLENBERGER:
Svet dva dni pred narodením,
akryl na plátne, 50 x 70 cm, 2026

Alfa a Omega, akryl na plátne, 50 x 70 cm, 2026

MARTIN KELLENBERGER: Ruženec, akryl na plátne, 50 x 70 cm, 2026

· straka na vrcholci smreka
nič zástupné: svet

· zvuk fontány a klavíra
detské hlasy, spadnutý kopček zmrzliny

· smiech
zvukový ekvivalent svetla

· ľudia stolujú v záhradách
naokolo biele motýle

· splývať a plynúť
bez svedkov bez svedectva

· žiť sa dá
len navždy

JOZEF VYDRNÁK: Madonka,
olej na sololite, 30 x 30 cm, 2026

JOZEF VYDRNÁK: Betlehem, olej na plátne, 70 x 50 cm, 2025, 2026

J u r a j K u n i a k

Lamium album

1
Oddávna je tu, zvetraná poľná pieta
v liečivom objatí, v mäkkosti slov *lamium album*.
Meno Hluchavka vysvetľuje odolnosť

voči vonkajším hlukom, život vnútra,
množstvo medu, vnímavosť, spriaznenie.
Priezvisko Biela je z mierumilovného rodu,

verím, že v jeho rodokmeni mám aj ja
svojich pradávnych príbuzných.
Rástla okolo piety, zbieral som jej kvety,

desaťročný, potom som chcel prebehnúť
cez čerstvý asfaltový koberec.
Uviazol som v ňom, musel som sa oslobodiť

z topánok, domov som prišiel bosý.
Spomienky nesú túžby, slová významy.
Pieta je citadelou medzi nimi.

2
V dospelosti som objavil múr medzi mnou
a mnou, na ňom nápis: Ja som dvere.
Tam na prahu vystrkuje pazúry moja duša.

Upokoj sa, na niečo prideme, vravím jej
z druhej strany múra, zberateľ kamienkov
z rozličných svetov, osirelý

medzi svetielkujúcimi muškami; každá,
keď sa k nej priblížim, zhasne. Utiahol som sa
potme rúbať drevo. Skončil som s odťatým

bruškom palca. Žena ma s láskou ošetrila.
Schúlil som sa do seba, prikladáť do krbu
zakrvavenými trieskami, moja malá obeta.

Plameň s radosťou siaha do výšky, bolesť
horí vo mne, osvetľuje čoraz väčší priestor,
spája štyri obzory vokol horúceho streda.

3
S turistickým sprievodcom aj bez neho,
len v sprievode seba samého, navštívil som miesta,
kde chrámy čakajú v rade na veriacu dušu.

Večnosť si v nich odložila čas. Duch sa znova
vznáša nad vodami ako pri stvorení sveta.
Oči hľadajú pred seba, ale len vzadu

je všetko jasné. Moji rodičia, starí a prastarí rodičia
pochádzajú z veriaceho kraja. Melancholické
vlnenie odtiaľ, z osudov drahých mŕtvych,

mi šumí v ušiach ako more v mušli.
Keby som si mal vybrať chrám,
bola by to krajina a uprostred nej pieta.

Z rúk sochára, ľudového rezbára či maliara,
z mávnutia svetla, z nazbieraných emócií,
stále tá istá, mlčanlivá obeta a láska.

4
Keď sa stmieva, približujú sa vlci.
Nadránom prichádzajú sny. Viem,
že je hlas. Má telo básne, poslanie

neposlušne protirečiť zmaru. V škrtnaní slov
a pálení rukopisov je štipka evolúcie.
V zavíjaní víchrice je niečo cielené: Obetuje

všetku energiu pre nasledujúci pokoj a vyjasnenie.
Obradné prchnutie jesenných stromov
je dojímavé: Obetujú všetku svoju krásu.

Vyzliecť sa zo seba, odumrieť svetlu, prezimovať
do nového nadýchnutia a rozžiarenia;
prejsť nevšímavo popri sebe – k Tebe, Pane.

Z hluchavky bielej pri soche piety
vykukla poľná myš, obhrýza slová.
Náručie Matky je ťažké, mrazivé jazvenie trvá.

Prúdy Váhu II., akryl a olej na plátne, 80 x 100 cm, 2026

JANA ČEPA: Prúdy Váhu I., akryl a olej na plátne, 80 x 100 cm, 2026

Inverzia

Niekedy stojí za to byť oslobodený vo výške,
počúvať nebeské ticho, príboj slnka,
velebnosť vrchov okolo, rozostavených ako ostrovy
nad svetom, uvoľňujúcich svoje najvnútornejšie sloje
z krčovitého, nemého kamenna
do vánkom šumiacej túžby po spoločenstve.

Z tohto pohľadu inverzia je čas pre radosť,
dôvod na nadýchnutie a uvoľnenie,
vodné pary sa plazia údoliami,
pohltiac civilizáciu, rozložia sa na nej,
zhora sa pekne vyrovnajú, zahustia
až zmenia na pláň, že by sa po nej mohli kĺzať psie záprahy,
naložené odkazmi, korešpondenciou vrchov,
posielajúcich svoje vyznania ako na Valentína:

Gerlach Kráľovej holi,
Eiger Jungfrau,
Mont Blanc Verte,
Everest Annapurne,

dnes iných vrchov, dnes nie takých osamelých
vo svete zahľadenom do seba,
ale slávnostne
nanovo krásnych vo svojej vznešenosti,
tak osobitne vypuklej v čase inverzie,
až sa ostýcham byť jedným z nich,
hoci ma to táhá
priamo za moje slabé miesto,
neodolám ich príťažlivosti, zakúšam
slasti tejto empatie a vedel by som zostať,
naskrze identický s nimi, v ich zostave,
stať sa ich hovorcom v tomto vzácnom čase
a len tak mimochodom poznamenať:

„Medzi nami, vrchmi, tam dolu
nevedia, či sú.“

Rád by som ťa mal pri sebe
v tej chvíli, alebo aspoň na dohľad,
aby sme neboli inverziou rozdelení,

ty v jedovatom nízkom Pošmúrne,
ja vo vysokom Krásne,

keď všetky známky svedčia pre

(neviem to povedať ináč,
ako priamočiaro):

otvorené nebo...

Radosť

Pozri sa na zeleň, ako stúpa
z dolín do vrchov! Vždy vládze.
Keď dôjde na hrebeň a spojí chotáre,
zavládne jar...
Cítiš tú radosť posledného slova?
Nebo je iste hrdé. Ak nie, ja áno.

Nebo je nebo, pravdaže,
najlepšie, keď sa rozprestiera čisté, vypraté,
od horizontu po horizont,
no výraz, ak mi rozumieš, hĺbka a sila
i nádej,
sa z neho zračí až v roztrhutej chmáre.

Môcť tak byť zeleňou! Ale to neviem,
nevládzem. Oveľa ľahšie je ujsť do neba.
Čím väčšia radosť, tým vyššie...

Viem, že som uletel. Jastrabiem.
Mám rozpažené ruky a otvorené oči
pre krta, medveďa, líšku a srnčiu rodinku
i pre môj vlastný tieň, ktorý sa šinie po lúke,
akoby ani nebol môj... A je! No neublíži.
Poznám svoj tieň a poznám aj ten druhý.
Vedľa mňa krúži naozajstný jastrab. Pripaží
a padá – je to smrť
pre vtáčie mláďa. Uchytí ho
v strmhlavom útoku priamo z hniezda.

„Zostali po ňom pierka!“ zvolá
jedenástročná Renátka. V jej očiach vidím,
že videla
celú drámu. Vtáčí rodičia nad vrcholcom smreka
spustili krik. Lietajú ako pomätení – strakoše,
kým pierka, teraz už *nikoho*, šermujú, padajúce,
vo vzduchu...

Pod ich taktovkou
začína
ladenie stromov v podvečernom vánku.

A to je takmer všetko...
Z radosti asi nikdy nezostane viac.

Z kométy ani tolko.
Akurát v tejto chvíli mi z neba
pritaká. Už zhasla.

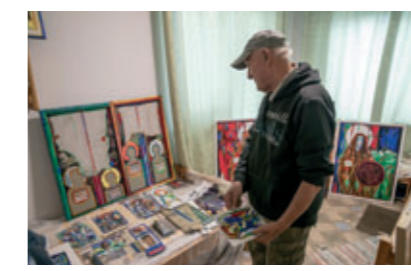
Čo zvýši zo mňa? Zatiaľ sa držím. Ešte
nachádzam spôsob prejavu.

Kým píšem túto báseň,
do žily v pravej ruke mi tečie infúzia.
A tak ju píšem ľavou.

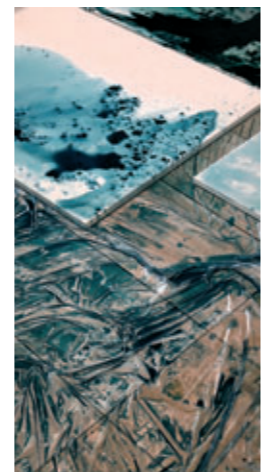

ANDREA HELLOVÁ: Oáza precitnutia, kombinovaná technika na plátne, 70 x 50 cm, 2026

J u r a j **K** u n i a k

AGAPÉ

M a r i á n M i l č á k

•••

so what

nečítaj slová, všimni si medzery medzi nimi. nepíšem z neba,
aj keď všade naokolo biela, biela, biela.
bez nej by verš, jeho sadza, neznamenal nič.
samota a hudba ako záblesk strieborných diskov.
vietor, ľad, severská melanchólia medzi nami. ako to povedal Miles?
najdôležitejšia nota je tá, ktorú nezahráš. dýchaj.
prosím, chvíľu so mnou nedýchaj!

posledná večera, drony

zákopy, zovreté steny pažeráka. vyzíabla, predsunutá železná
čelusť archanjela zaťatá do kosti. ikona – tvár s prilbou v lade.
čo s týmto mŕtvym a jeho plesnivým kúskom chleba v otvorených
ústach? je už svätý? vetríme, hltáme, dusíme sa. nad nami bzukot.
psy obchádzajú páchnuce sústo ako na omši. požehnal si už, pane,
šlachovité telo, neviditeľné nite nervov, priesvitné blany, temné víno,
krehké chrupavky a molekuly tuku, túto surovosť, ktorá nás nenasýti?
tu, kde sme pozvaní na nečakané hodovanie, na poslednú večeru,
pri ktorej štekot zostúpi z neba, sa sami staneme vychladnutým
pokrmom.

namiesto slov

namiesto slov možno použiť dážď, saxofón, pri ktorom sa blýska,
hladnú zem a pažravú trávu, alebo sprievod, bubnovanie na dutú
(do pozdĺžneho auta s arktickou klímou) putujúcu lesklú dyhu.
vieme, kto prehovorí bez slov? vieme, kto pochopí a odovzdaný
s odvrátenou hlavou, pohľadom upretým na stenu a jej vyblednutý
žltý sokel, už nestihne zavrieť ústa? vieme, na koho dýchne
milosrdný oheň, kto rozloží dáždnik ako kupolu s hviezdami?
vieme, koho z nás pobozká mŕtvy na líce?

hommage á karol chmel

medzera medzi dvoma dychmi: večnosť,
opakovaná chyba v meraní. vstupuješ do záhrady:
ovocnejší. strom padá do svojho konečného tvaru.
máš, čo nemáš, veta pisaná rukou, ktorá žije.

EUGENIUSZ MOLSKI: Sv. Beňadik, akryl na plátne, 90 x 70 cm, 2026

pán aurobindo, pán porges a hokej

vločky sa vznášajú ako jogíni, otvárame ústa, zakláňame hlavy.
strata pamäti, prehltnutý sneh. pán aurobindo nás presviedča:
ak neveríte, že príde smrť, nezomriete. všetko je ešte ďaleko.
gvinty, čepele zapichnuté na druhom brehu, rýchla jazda po jazere
za kúskom gummy, obité kolená, iskrenie, čistá radosť. podľa pána
porgesa je trauma pobyt za mútnym sklom, narušenie konektivity,
dlhá kamenná noc na ostrove. tam, kde boli bránky, zhodené čiapky
a rukavice, muž sekerou vysekáva prieruby. hľadáme naňho s nenávisťou.
tu mi v lete utopili syna, opakuje. sneží. vyplazujeme jazyk.

čo sa číta v pekle

ešte je ďaleko, keď ho zazrie otec, a príde mu ho ľúto.
pribehne k nemu, hodí sa mu okolo krku a vybozkáva ho.
syn mu však povie, dobre vieš, že si nezaslúžim byť tvojím
synom. ale otec povie sluhom, prineste šaty a oblečte ho,
upečte teľa, môj milovaný syn sa vrátil. a začnú hodovať.
otcov starší syn, ktorý celý deň pracuje na poli, sa objaví
za tmy. keď sa priblíži k domu, všade sa ozýva hudba a spev.
starší syn zacíti teplý pach krvi a tuku, omamnú vôňu mäsa.
vojde do domu, ani sa nepozrie na brata, a zabije otca.
potom prikáže sluhom, vyžeňte brata, lebo prehýril majetok,
a prineste víno, teraz som ja na mieste otca.

•••

otče

Otče, zdroj dychu, ktorý pulzuje vo všetkom,
čo žije, tvoje meno sa rodí v tichu nášho vnútra.
Otče, ktorý si aj tam, kde dych je ťažký a slová zanikajú.
Nech sa tvoja prítomnosť stane jediným pevným bodom,
keď sa rozpadnú istoty a kráľovstvo sa javí prázdne.
Nech sa rozšíri tvoja prítomnosť, nech sa tvoja vôľa deje
ako tok bytia – tu aj tam, v hmotnom aj v neviditeľnom.
Daj nám dnes potravu pre telo, myseľ i dušu. Daj nám
chlieb, ktorý stačí na prežitie dňa, nič viac. Rozviaž v nás
uzly viny, ako aj my uvoľňujeme uzly v srdciach druhých.
Nenechaj nás zatvrdnúť v skúške, keď prídu tiene a strach,
ale vyveď nás späť k pravde, lebo ty si aj v neprítomnosti,
aj v tichu, ktoré bolí. Ty si priestor, v ktorom sa všetko deje,
ty si sila, ktorá drží svet pokope, a krása, ktorá nikdy nepominie.
Teraz. V každom dychu. Naveky. Amen.

M a r i á n **M** i l č á k

ANTONÍN MACH: Beňadikova pustovňa, akryl na plátno, 70 x 50 cm, 2026

E r i k O n d r e j i č k a

Rozhovor Majstra F s padajúcim listom

Ja som tu kvôli letu
povedal padajúci list

Ale prečo si tu ty Majster F?

Chcel som sa pozrieť na oblúky tvojej cesty
v azylovom prísivite lesa
ešte predtým
ako sa dni vylejú z brehov
a skúsiť poradiť ich mäkkú dokonalosť
aj mojím prstom
držiacim štetec s krušpánovou rúčkou
a so štetinami z jazveca
lebo hoci v maľbe sa cvičím celé roky
moje oblúky stále nie sú také samozrejme
ako okrúhla priehlbina v kamennej nádobe na tuš
odvetil F

Ale teraz
keď hľadím
ako sa ukladá tvoja neviditeľná cesta
viem že som tu iba preto
aby si mi položil túto otázku

* * * * *

Tak ako jazierko mach stromy a oči drozda
aj okamih môjho letu je iba sústavou
na zachytenie lúčov svetla
zlomených na veciach
ktoré sa stanú
a je ich vidieť
ale je aj druhá strana viditeľného
a voľnosť nemá telo
ale je iba výdychom letiacim
priestorom a časom

odvetil list Majstrovi F a pokračoval

no keď sa zjednotí srdce a rozum
možné je všetko

Aj mať ruku ľahkú ako kopce
ktoré sa nad hustou hmlou
vzdali svojej váhy

* * * * *

Myslíš si
Majster F
že pokojná myseľ obsiahne celý svet
a ešte nevieš
že obe časti tej vety
znamenajú to isté

pokračoval list a dodal

Ešte si nenašiel
vo svojom srdci hľadaný pevný bod
do ktorého sa dá vrátiť
a ešte si ho ani neprirovnal k toku rieky
a nenazval smútkom

Ponechávam pod štetcom všetko svieže
a prirodzené tak
aby veciam nezvädla vôňa farba a tvar
ani spôsob akým slnko ožiari tvoj let
ktorý trvá iba okamih
a už sa vlastne stal
a vydržím aj hľadiť na veci
kým sa naozaj nestanem tým
čo vidím

bránil sa F

Ale ešte si sa nestal všetkým
čo si kedy miloval

dodal bez slov list

* * * * *

Považský prales II., akryl na plátne, 50 x 60 cm, 2026

ROMAN HUDZIEC: Považský prales I., akryl na plátne, 50 x 60 cm, 2026

V

iem

Majster F
že dokážeš maľovať rečou
ktorá kreslí motýlom na krídla oči
v ktorej padá sneh presvietený slnkom
aj riekou
ktorá vie viac než zrkadlí
aj kvitnúci ľad a stromy
ktoré poznajú naspamäť dážď

pokračoval list

a som si istý
že veci ktoré znehybniš štetcom
zo štetín jazveca
sa veľmi dobre hodia k svojim tieňom

A iste raz pod ním nájdeš
niečo naozaj vzácne a dokonalé

Niečo ako diamant
alebo ako kvapka vody

* * * * *

JÁN GÁLL: Kláštor Veľká Skalka, akryl na plátne, 70 x 80 cm, 2026

E r i k O n d r e j i č k a

Rudolf Dobiáš

básnik a spisovateľ – literárna sekcia
koordinátor literárnej sekcie

narodený/born 29. 9. 1934 v Dobrej pri Trenčíne
adresa/address Trenčianska Teplá-Dobrá
email kontakt/contact dobiasrudo@gmail.com
web prezentácia/presentation
www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/rudolf-dobias

Małgorzata Mizia

výtvarníčka – výtvarná sekcia

narodená/born 11. 2. 1952 v Krakove v Poľsku
adresa/address 30-864 Kraków, ul. Ks. Prata M. Łaczka 67, Poľsko
email kontakt/contact mizia.malgorzata@gmail.com
mobil kontakt/contact + 48 604 068 101
web prezentácia/presentation www.malgorzat1.wix.com/malgorzatomizia

Eugeniusz Molski

výtvarník, výtvarná sekcia

narodený/born 11. 7. 1942 v Bagienici v Poľsku
adresa/address ul. Bocheńska 4, 32-720 Nowy Wiśnicz
mobil kontakt/contact + 48 507 151 495
email kontakt/contact rm@list.pl
web prezentácia/presentation Google – heslo: Eugeniusz Molski

Martin Kellenberger

výtvarník, výtvarná sekcia

narodený/born 11. 10. 1957 v Bratislave
adresa/address Urbánkova 8, 811 04 Bratislava
email kontakt/contact m.kellenberger@centrum.sk
mobil kontakt/contact +421 915 395 373
web prezentácia/presentation www.martin-kellenberger.com

Pavel Choma

výtvarník, vysokoškolský pedagóg – výtvarná sekcia

narodený/born 18. 5. 1950 v Žiline
adresa/address Laborecká 14, 010 01 Žilina
email kontakt/contact studio@palochooma.sk
web prezentácia/presentation www.palochooma.sk

Juraj Kuniak

básnik – literárna sekcia

narodený/born 2. 7. 1955 v Košiciach
adresa/address Kordiky
email kontakt/contact kuniak@telco.sk
web prezentácia/presentation Google – heslo: Juraj Kuniak

Rudolf Jurolek

básnik – literárna sekcia

narodený/born 3. 5. 1956 v Zákamennom
adresa/address Trnava, Jura Šrobára 3, 034 01 Ružomberok
email kontakt/contact rudolf.jurolek@gmail.com
web prezentácia/presentation Google – heslo: Rudolf Jurolek

Marián Milčák

básnik, vysokoškolský pedagóg – literárna sekcia

narodený/born 4. 9. 1960 v Revúcej
adresa/address Gašpara Haina 14, 054 01 Levoča
email kontakt/contact marianmilcak@gmail.com
mobil kontakt/contact +421 909 225 237
web prezentácia/presentation www.litcentrum.sk/autor/marian-milcak

Roman Hudziec

výtvarník – výtvarná sekcia

narodený/born 23.11.1968 v Karvinej v ČR
adresa/address Korycany 41, 277 45 Úžice, ČR
mobil kontakt/contact +420 775 681 123
email kontakt/contact r.hudziec@seznam.cz

web prezentácia/presentation www.instagram.com/roman.hudziec.art/

Andrea Hellová

výtvarníčka – výtvarná sekcia

narodený/born 22. 4. 2004 v Žiline
adresa/address Černovská 11, 010 08 Žilina
mobil kontakt/contact +421 903 408 228
email kontakt/contact andreahell10@gmail.com
web prezentácia/presentation: www.andreahellova.sk

Antonín Mach

výtvarník – výtvarná sekcia

narodený/born 15. 11. 1968 v Brne v ČR
adresa/address Sušice 63, 687 04 Sušice, ČR
mobil kontakt/contact + 420 602 330 077
email kontakt/contact machtonda@gmail.com

web prezentácia/presentation Google – heslo: výtvarník Antonín Mach

Marián Kvasnička

historik a znalec umenia
kurátor sympózia

narodený/born 12. 7. 1955 v Trenčíne
adresa/address Trenčín
email kontakt/contact kvasnicka@stonline.sk

web prezentácia/presentation Google – heslo: Marián Kvasnička

Jana Čepa

výtvarníčka – výtvarná sekcia

narodený/born 17. 12. 1981 v Poprade
adresa/address Vysoké Tatry
email kontakt/contact jana@jsnscepa.sk
web prezentácia/presentation: www.janacepa.sk

Erik Ondrejčka

básnik – literárna sekcia
koordinátor literárnej sekcie

narodený/born 1. 5. 1964 v Bratislave
adresa/address Čapkova 1, Bratislava
email kontakt/contact erik.ondrejicka@gmail.com
web prezentácia/presentation www.litcentrum.sk/autor/erik-ondrejicka, Wikipédia

Ján Gáll

výtvarník – výtvarná sekcia

narodený/born 10. 9. 1987 v Košiciach
adresa/address 04442 Košické Olšany 391
mobil kontakt/contact +421 905 364 702
email kontakt/contact jan.gall@yahoo.com
web prezentácia/presentation @jonsy gall

Jozef Vydrnák

výtvarník – výtvarná sekcia
koordinátor výtvarnej sekcie

narodený/born 27. 3. 1961 v Trenčíne
adresa/address Centrum I – 35/82/11, 018 41 Dubnica nad Váhom
mobil kontakt/contact +421 905 960 276
email kontakt/contact joyart@gmail.com
web prezentácia/presentation www.krestum.sk/author/vydrnak/
Google – heslo: Jozef Vydrnák

Hostitelia sympózia

Mgr. Štefan Bučo

- rektor Diecéznej svätyně sv. Andreja-Svorada a Beňadika a farár rímskokatolíckej farnosti Skalka nad Váhom

Mgr. Dušan Berta

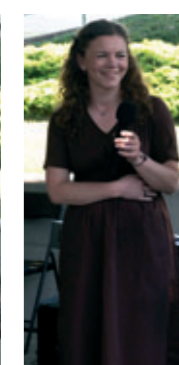
- výpomocný duchovný rímskokatolíckej farnosti Skalka nad Váhom

ThDr. Ing. Anton Solčiansky, PhD.

- diecézny pustovník a výpomocný duchovný rímskokatolíckej farnosti Skalka nad Váhom

slávnostné ukončenie sympózia

navštívili nás...

11. 6. 2026
Návšteva žiakov Spojenej katolíckej školy z Nemšovej s pani učiteľkou Ing. Blankou Škodovou.

12. 6. 2026
Návšteva žiakov a pedagógov Súkromnej základnej školy s materskou školou zo Skalky nad Váhom v rámci 3. ročníka ich školského projektu „Umenie k deťom“.

Aj keď výtvarné sympóziium ORA ET ARS na Skalke pri Trenčíne nemá vopred dané tematické zadanie, nakoľko ide o voľnú tvorbu autorov v zmysle estetickej slobody, predsa len sa za tých devätnásť rokov sympózia stali niektoré námety, ikonografie, myšlienkové okruhy akosi očakávané. Týka sa to predovšetkým širokej škály inšpirácií, ktoré sa viažu na latinskú legendu biskupa Maurusa, ktorý opísal a charakterizoval život benediktinských mníchov a pustovníkov sv. Svorada a sv. Beňadika aj s náročnou disciplínou askézy a sebaumrtvovania. Druhou tematickou stálou je vizuálna podoba starého kláštora s jaskynnou pustovňou, ale aj areál diecéznej svätyne s pútnickým domom, križovú cestou a nádhernou prírodnou scenériou nad korytom starého Váhu. V tomto roku pribudol aj tretí myšlienkový okruh, týkajúci sa oslavovaného 800. výročia smrti sv. Františka, pre ktorého komunikácia s flórou a faunou ako Božím obrazom tvorila pevnú súčasť jeho dnes ešte potrebnejšej spirituality. A popri týchto troch myšlienkových ohniskách nechýbajú každoročne ani širšie súvisiace témy biblického, evanjeliového, mariánskeho či len prostro kontemplatívneho charakteru, alebo aj hlbšie prieniky pod proces tvorby samotnej, ktorá sa dá vnímať aj ako špecifická forma modlitby a rozjímania.

Vo vrcholiacom realisticko-romantickom období vznikol typ maľby, ktorá vzniká v otvorenom krajinnárskom priestore, podľa čoho sa aj volá plenér. Toto východisko sa ešte môže modifikovať podľa toho, či ide o tzv. čistú krajinu s prírodnými scenériami, alebo o ďalšie motívy v nej – pri Skalke a kláštore sa najviac núka tzv. veduta, teda akýsi umelecký extrakt „pohľadu“ s urbanistickými prvkami, najčastejšie starobylej povahy. Túto možnosť využila **Malgorzata Mizia**, ktorá pri reflexii starého kláštora zúročila svoju odbornú skúsenosť s architektúrou. Aj keď architektúra je zo zásady celkom svojbytnou disciplínou, čosi z jej konštruktívnych prvkov a systémovej prehľadnosti sa prenáša aj do maliarkinho maľovania. Najmä sa snaží o obrazový systém bez silných expresívnych deformácií a pokojný kolorit, ktorý nezakrýva stavbu motívu. Takto je spodobený aj fiktívny portrét pustovníka Svorada. Ten istý motív hlboko zaujal aj **Jána Jonsyho Gála**, ktorý svoje obrazy koncipuje ako zmes reálnych vizuálnych prvkov a spontánneho kolorizmu, ktorý potláča zrkadlový reflex veduty. Tak ožívajú aj jeho kristologické témy alebo prepojenie anjelskej figurácie so všedným zážitím. Formy neprebíja obsah, ale ho ani neuštruje. Najďalej v zmysle vnútorného napätia a expresívnej tenzie v tomto smere zašiel **Antonín Mach**, ktorý viac než celok kláštornej veduty vníma jej fragmenty so skalami či jazvou pustovníckej jaskyne. Služí mu na to dynamická, vzrušená kompozícia, zúženie farebnej škály na oranžové aranže a temné kontrastovanie zmnoženou líniou až plochou rozohýbané kresby. Každopádne, obrazy vyvolávajú dojem akéhosi zastaveného pohybu, v ktorom akoby sa tradícia dotýkala hektických vlastností súčasného sveta. **Eugeniusz Molski** kontinuálne už po niekoľko rokov na Skalke varíruje ikonografické motívy svätopiseckej legendy. Na prvý pohľad cítime vnútorný kontakt so starším sakrálnym umením aj s ikonopisom byzantskeho typu, no forma jeho „tabulových oltárov“, často vybočujúcich zo schémy tradičného závesného obrazu sa opiera o modernistické poučenie kubizmom, expresionizmom, dekoratívnymi účinkami čistých sonórnych farieb. Navyše, vo svojom premyšľaní o miestnej tradícii a jej vitálnych aktualizáciách Molski neváha zapájať aj iné ako čisto maliarske prostriedky – napríklad kolážové vstupy, používanie zdanlivo banálnych materiálov a komponentov, ktoré v tomto kontexte získavajú prekvapivé významy.

V druhej skupine autorov, ktorí sledujú iný ako plenérový, vedutový či hagiografický legendový rámec, musíme spomenúť **Martina Kellenberga**, **Jozefa Vydrnára** a **Andreu Hellovú**. **Kellenbergerova** obraznosť nesie mnohé znaky mäkkej verzie art brut a akéhosi až detského videnia s jeho neakademickými záračnosťami. Veľmi nápadná je schopnosť autora maľovať o ťažkých témach pevným ľahším štetcom. Zaujímajú ho veci biblické, teologické, antropocentrické, vzťahové aj civilizáčne. No popri celostnom obrazovom komponovaní do plôch zanáša aj drobné motívy súvisiacich predstáv a motívov. V tom zväčša môžeme čítať aj akúsi bezzábranú spojitost s princípmi tvorby u **Jozefa Vydrnára**. Aj on nad jeden konvenčný vizuálny vnem povyšuje celý kognitívny a pocitový komplex, ktorý sa dá vnímať ako rozšírená narácia (príbeh). Tomuto vizuálnemu „rozprávaníu“ (napríklad o sv. Františkovi a jeho komunikácii s Božím tvorstvom, faunou a flórou) autor podriadil aj svoj premyšlený systém obraznosti, kde na jednej strane temer symbolicky účinkuje na svoju tvarovú podstatu zredukovaná čiara, kým na strane druhej do kresbovej kostry vstupujú vibrujúce farebné médiá bez výplnkovej ilustratívnej funkcie. Silná linearita kresby, jej arabesiek, skrumáží, akéhosi hľadania tvaru v zmnožovaných alternatívach je zjavná v obrazoch mladšej **Andrey Hellovej**. Popri vegetabilných motívoch sa často z bohatéj spleti čiar vynárajú ľudské postavy alebo charakterizujúce vnímané obličaje, prostredníctvom ktorých autorka komentuje zložitost ľudských pováh a farchu aj dar komunikácie. Tomuto pohľadu nechýba aj akási poetická tendencia, ktorú ešte umocňuje expresívnejší kolorit fungujúci ako svojský variant lyrickej abstrakcie.

Mimo plenérových, vedutových, hagiografických aj naratívnych prístupov sa v tomto roku pohybovali **Roman Hudziec**, **Jana Čepa** a **Pavel Choma**. U nich je tlak na tvarové hľadanie zameraný na vlastný proces, teda dovnútra, k svojej obrazovej podstate. **Hudziec** má hlboko naziťú skúsenosť tajuplného biotopu pralesného interiéru a čosi podobné objavil aj v tzv. Zamarovských jamách, teda bahnistých preličinách tužného lesa vókol rieky Váh pod Skalou. Jeho záujem má až akúsi expedičnú podobu s hlbokým významovým ponorom ku koreňom a prírodnému daniu. Toto najskôr zachytil kvalitnou a vyčkávanou fotografiou krajinárskeho fragmentu, zápasu koreňov a krov a túto potom veľmi trpezlivo reinterpretoval na plátne alebo zamate tak, že v tmavej ploche rozohráva subtilne luminiscencie svetla alebo svetlé prostredie tlmí kontrastnou temnotou tvarov: nie je aj vnútro človeka takouto húštinou? **Jana Čepa** sa vo svojej kontemplatívne sústredenej tvorbe snaží „jungiansky“ dostať k najhlbším zdrojom svojho nevedomia, kde sú naukladané rané vpečatenia aj kultúrne archetypy individuálnej mytológie. Jej výslovné subjektívny prieskum sa manifestuje ako spontánny proces, počas ktorého sa rozlievané farebné médiá riadia korigovanou náhodou. Aj intenzívne dažďové kvapky sú materiálom tohto sústredenia. Autorka pritom dbá na faktúru maľby, ktorú vysáva, vysušuje, pretiera, vrstvi, lazúruje alebo pastózne zvyrazní. Obraznosť na spôsob denného snenia vyvoláva dojem, že sme za stíšeným zrkadlom pulzujúceho sveta. Do tohto významovo-výrazového kontextu môžeme zaradiť aj tvorbu **Pavla Choma**, ktorý sa pri plagátoch, knižných ilustráciách aj pri dielach grafického dizajnu naučil vnímať súradnice, napätia aj pribuzenstvá tvarov v priestore. Jeho kreatívny prístup nie je klasicky maliarsky, ale konceptuálny. Vyznačuje sa aj snahou o akúsi synestézu, teda prepojenie vizuálneho, verbálneho aj hudobného účinku konceptov. V tomto roku siahol po dvoch básňach Rudolfa Dobiáša, ktoré v zhudobnenej podobe začul na sympóziu minulý rok. Báseň o staručkom, unavenom a osudovými ranami poznačenom Váhu spojil Choma s motívom doslúžilej loďky na brehu, ktorej prázdne dno otvorilo priesok k metafore ľudského života v čase, keď už človek nahliada na druhý breh. V druhej básni sa tematizuje osud veľkých detí, ktoré sa zabudli pýtať, no zároveň sú krehké voči všetkým imperatívom. Veršový, rýmový aj slabičný pôdorys Dobiášovej básne tu nachádzame v podobe akési grafickej morzeovky, v ktorej autor typograficky zvyraznil kľúčové slová – otáznik, výkričník a invocáciu Pane. Interpunkčná estetika – aj to je nezvyčajný spôsob, ako hľadať nádej medzi tvrdoستou spravodlivosti a Božieho milosrdenstva.

PhDr. Marián Kvasnička

Although the **ORA ET ARS** art symposium at Skalka near Trenčín does not have a predetermined thematic assignment, since it is based on the free creative expression of artists in the spirit of aesthetic freedom, over the course of its nineteen years certain themes, iconographies, and circles of ideas have nevertheless become almost expected.

This concerns above all the broad range of inspirations connected to the Latin legend of Bishop Maurus, who described and characterized the lives of the Benedictine monks and hermits **Saint Svorad** and **Saint Benedict (Beňadik)**, including their demanding discipline of asceticism and self-mortification. A second recurring theme is the visual appearance of the old monastery with its cave hermitage, as well as the diocesan shrine complex with its pilgrim house, Stations of the Cross, and magnificent natural scenery above the bed of the old Váh River.

This year a third thematic circle was added, connected with the celebration of the **800th anniversary of the death of Saint Francis**, for whom communication with flora and fauna as manifestations of God's creation formed an integral part of a spirituality that is perhaps even more necessary today. Alongside these three focal points, broader related themes of a biblical, evangelical, Marian, or simply contemplative character appear every year, as do deeper explorations into the creative process itself, which may also be understood as a specific form of prayer and meditation.

During the culmination of the realist-romantic period, a type of painting emerged that was created directly in the open landscape, hence its name: **plein-air painting**. This approach can be further modified depending on whether it depicts a "pure landscape" of natural scenery or includes additional motifs. At Skalka and the monastery, the most obvious possibility is the **veduta**, a kind of artistic extract of a "view" incorporating urban or architectural elements, most often of a historical character.

This possibility was employed by **Malgorzata Mizia**, who drew upon her professional background in architecture in her reflection on the old monastery site. Although architecture is fundamentally an autonomous discipline, something of its constructive principles and systematic clarity is transferred into her painting. She strives for an image system free of strong expressive distortions and for a calm palette that does not obscure the structure of the motif. In this manner she also portrays a fictional portrait of the hermit Svorad.

The same motif deeply captivated **Ján Jonsy Gáll**, who conceives his paintings as a mixture of real visual elements and spontaneous coloration that suppresses the mirror-like descriptiveness of the veduta. Thus his Christological themes come alive, as does his connection of angelic figures with ordinary still lifes. Form neither overwhelms the content nor merely illustrates it.

The artist who ventured furthest in terms of inner tension and expressive force is **Antonín Mach**, who perceives not so much the monastery site as a whole but rather its fragments—the rocks and the scar-like opening of the hermit's cave. To this end he employs a dynamic, agitated composition, a reduced palette dominated by orange arrangements, and dark contrasts created through multiplied lines and broad areas of animated drawing. His paintings evoke the impression of motion arrested in time, where tradition seems to touch the hectic qualities of the contemporary world.

For several years now, **Eugeniusz Molski** has continuously varied iconographic motifs from sacred legend at Skalka. At first glance one senses an inner connection to older sacred art and Byzantine-style icon painting. Yet the form of his "panel altars," often departing from the traditional format of the hanging picture, draws upon modernist lessons from Cubism, Expressionism, and the decorative effects of pure, resonant colours. Moreover, in reflecting on local tradition and its living contemporary interpretations, Molski does not hesitate to incorporate means beyond painting itself—such as collage interventions and the use of seemingly banal materials and components that acquire surprising meanings within this context.

Among the second group of artists, who operate outside the plein-air, veduta, and hagiographic framework, we must mention **Martin Kellenberger**, **Jozef Vydrnár**, and **Andrea Hellová**.

Kellenberger's imagery bears many characteristics of a gentle form of Art Brut and an almost childlike vision with its non-academic sense of wonder. Particularly striking is his ability to address difficult subjects with what might be called a lighter brush. He is interested in biblical, theological, anthropocentric, relational, and civilizational themes. Alongside holistic compositions, he inserts small motifs and associated ideas throughout the pictorial surface. In this one might perceive a certain uninhibited affinity with the creative principles of **Jozef Vydrnár**.

Vydrnár likewise elevates an ordinary visual perception into an entire cognitive and emotional complex that may be understood as an expanded narrative or story. He subjects his carefully conceived visual system to this act of visual storytelling—for example, in depicting Saint Francis and his communication with God's creation, flora, and fauna. On one hand, a line reduced almost to a symbolic essence shapes the work; on the other, vibrant colour media enter the drawn structure without serving a merely illustrative function.

A strong linearity of drawing—its arabesques, accumulations, and continual search for form through multiplied alternatives—is evident in the paintings of the young **Andrea Hellová**. Alongside vegetal motifs, human figures and expressive faces often emerge from the rich tangle of lines, through which the artist comments on the complexity of human character and both the burden and gift of communication. Her perspective also possesses a poetic tendency, further intensified by an expressive palette functioning as a distinctive variant of lyrical abstraction.

Outside the realms of plein-air, veduta, hagiographic, and narrative approaches this year worked **Roman Hudziec**, **Jana Čepa**, and **Pavel Choma**. In their work, the pressure of formal exploration is directed inward, toward the process itself and toward the essential nature of the image.

Hudziec possesses a deeply internalized experience of the mysterious biotope of primeval forest interiors, and he discovered something similar in the so-called **Zamarovec Pits**, muddy depressions in the floodplain forest surrounding the Váh River below Skalka. His interest takes on an almost expeditionary character, involving a profound search for roots and natural processes. He first captures these through carefully awaited and accomplished landscape photographs of roots, shrubs, and their struggles for existence. He then patiently reinterprets them on canvas or velvet, allowing subtle luminescences of light to emerge from dark surfaces, or conversely subduing bright environments with contrasting darkness. Is not the human interior itself such a thicket?

In her contemplative and concentrated practice, **Jana Čepa** seeks, in a distinctly Jungian manner, to reach the deepest sources of her unconscious, where early impressions and cultural archetypes of an individual mythology are stored. Her explicitly subjective exploration manifests itself as a spontaneous process in which flowing colour media are guided by controlled chance. Even intense raindrops become material for this concentration. She pays careful attention to the painting's surface, which she vacuums, dries, rubs, layers, glazes, or emphasizes with impasto. Her dreamlike imagery creates the impression that we stand behind the quiet mirror of a pulsating world.

Within this same expressive and conceptual context we may place the work of **Pavel Choma**, who, through posters, book illustrations, and graphic design, has learned to perceive coordinates, tensions, and affinities among forms in space. His creative approach is not traditionally painterly but conceptual. It is characterized by an effort toward synesthesia, a linking of visual, verbal, and musical effects.

This year he drew upon two poems by **Rudolf Dobiáš**, which he had heard in musical form during the previous year's symposium. One poem, concerning the aged, weary, and fate-scarred Váh River, was connected by Choma with the motif of an old boat resting on the shore. Its empty hull opens a view toward a metaphor of human life at the moment when one begins to look toward the opposite shore.

The second poem addresses the fate of grown children who have forgotten how to ask questions, yet remain vulnerable to every imperative. The poetic structure of Dobiáš's verse—its rhythm, rhyme, and syllabic architecture—is transformed into a kind of graphic Morse code, in which the artist typographically emphasizes key words: **question mark, exclamation mark, and the invocation "Lord."**

The aesthetics of punctuation—this too is an unusual way of searching for hope between the severity of justice and the mercy of God. (AI translation)

PhDr. Marián Kvasnička / Translation: Mgr. Katarína Flossmanová, Dip Paed, MA TESOL

19. MEDZINÁRODNÉ VÝTVARNO-LITERÁRNE SYMPÓZIUM ORA ET ARS – SKALKA 2026

8. – 13. jún 2026

Areál Malej a Veľkej Skalky pri Trenčíne, novopostavený pútnický dom na Malej Skalke

Hlavný organizátor: Mesto Trenčín
Spoluorganizátori: Trenčiansky samosprávny kraj • Trenčianske osvetové stredisko v Trenčíne • Farský úrad Skalka nad Váhom • Občianske združenie T-VIA

Realizačný tím: PhDr. Katarína Martinková, Mgr. Janka Masárová, Mgr. Hana Gallová, Mgr. Terézia Niková
Koordinační sekcie literátov: Rudolf Dobiáš, Erik Ondrejčíka
Koordinační sekcie výtvarníkov: Jozef Vydrnár
Ideový námet: Mgr. Terézia Niková, Mgr. Hana Gallová
Text preambuly: Jozef Vydrnár, korigoval: Rudolf Dobiáš
Autor názvu sympózia, kurátor podujatia a výstavy po sympóziu: PhDr. Marián Kvasnička, historik a znalec umenia
Logo sympózia, typografické ilustrácie, koncepcia a grafická úprava katalógu: Jozef Vydrnár
Spolupráca na koncepte katalógu: PhDr. Marián Kvasnička, Erik Ondrejčíka, Mgr. Janka Masárová
Gramatické korektúry: Jana Muchová
Fotodokumentácia: Jiří Skřipký, Lukáš Kubičina, Radovan Stoklasa
Do katalógu fotografiami prispeli: Štefan Kačena, Štefan Majtán, Marián Kramárik, Andrea Maňková, Ján Gáll, Jozef Vydrnár, archív autorov, archív sympózia ORA ET ARS – SKALKA
Tlač a zhotovenie katalógu: Ultra Print, s.r.o., Bratislava
Náklad: 700 výtlačkov
ISBN 978-80-7092-088-6
Júl 2026

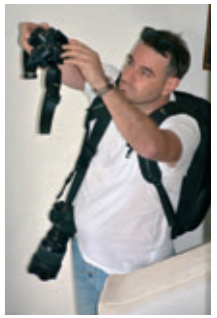
Štefan Kačena, dlhoročný fotograf sympózia

Radovan Stoklasa, fotograf

POĎAKOVANIE:
J. E. Mons. Viliam Judák, nitriansky biskup • J. E. Mons. Peter Beňo, pomocný biskup Nitrianskej diecézy • vdp. Mgr. Štefan Bučo, rektor Diecéznej svätyne sv. Andreja-Svorada a Beňadika a farár rímskokatolíckej farnosti Skalka nad Váhom • vdp. ThDr. Ing. Anton Solčiansky, PhD. a vdp. Mgr. Dušan Berta, výpomocní duchovní vo farnosti Skalka nad Váhom • fotograf Jiří Skřipký • fotograf Lukáš Kubičina • fotograf Radovan Stoklasa • fotograf Štefan Majtán • Ing. Katarína Darvašová a sprievodcovská služba na kláštore • správca pútnického domu na Skalke Norbert Motola a kol.

Lukáš Kubičina, fotograf

Jiří Skřipký, fotograf

Radovan Stoklasa, fotograf

Podujatie podporili:

M E D Z I N Á R O D N É V Ý T V A R N O - L I T E R Á R N E S Y M P Ó Z I U M O R A - E T - A R S - S K A L K A

Slávime a pripomíname si v roku 2026:

„BUĎ MISIONÁROM TAM,
KDE SI!“

Letecký pohľad na kláštor na Veľkej Skalke.
Fotografia: Štefan Kačena.

ISBN 978-80-7092-088-6